

บทที่ 6

การแข่งอำนาจและระบบพันธมิตรของประเทศมหาอำนาจในยุโรป

ค.ศ. 1871-1914

ความนำ

ข้อตกลงใน ค.ศ. 1871 ซึ่งเป็นการกำหนดแผนที่ของยุโรปกลาง ทำให้มหาอำนาจยุโรปตะวันออก 3 ประเทศ คือ ออสเตรีย-ฮังการี รัสเซียและตุรกีไม่ได้รับผลกระทบ แต่ไม่กี่ปีหลังจากนั้นความเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้น สงครามระหว่างรัสเซียและตุรกี ใน ค.ศ.1877 ในแง่หนึ่งเป็นเรื่องที่สืบเนื่องจากสงครามไครเมีย (Crimean War ค.ศ. 1853-56) แต่ก็ยุติลงในรูปแบบที่เดียวกันสงครามไครเมีย ด้วยการประชุมใหญ่ของมหาอำนาจในยุโรปที่กรุงเบอร์ลิน (Berlin) ใน ค.ศ. 1878 ข้อตกลงที่เกิดขึ้นเป็นการทำลายบูรณภาพของจักรวรรดิออตโตมันยิ่งขึ้น และแสดงถึงความสนใจและความทะเยอทะยานของเยอรมนีและอังกฤษ ใน "ปัญหาตะวันออก (Eastern Question)" ที่ยุ่งยาก ทั้งยังนำรัสเซียกลับคืนสู่วิถีการทูตยุโรปในฐานะองค์ประกอบของระบบดุลอำนาจยุโรปแนวทางการทูตซึ่งเกี่ยวข้องกับมหาอำนาจทั้ง 6 ในรูปแบบของพันธมิตรซึ่งในขั้นแรกมีสมาร์คเป็นผู้วางแนวทางเพื่อให้แน่ใจในสวัสดิภาพของเยอรมนีว่าปลอดภัยจากการคุกคามของฝรั่งเศสกลับจบลงด้วยการที่มหาอำนาจยุโรปทุกชาติมีส่วนเกินในการสงคราม การกำหนดแนวทางทางการทูตของมหาอำนาจยังสลับซับซ้อนมากขึ้นด้วยสาเหตุ 2 ประการ เมื่อประการแรกลัทธิชาตินิยมที่แรงกล้าของประชาชนในคาบสมุทรบอลข่านและชายขอบยุโรปตะวันออก และประการที่ 2 การแข่งขันด้านอาณานิคมภาคโพ้นทะเลระหว่างมหาอำนาจยุโรป ซึ่งเบื้องหลังของความยุ่งเหยิงทางการเมืองและการทูตนี้คือเรื่องของเศรษฐกิจที่เป็นเน้นหนักที่ผลผลิตด้านอุตสาหกรรม การลงทุนทางการค้าและปัญหาประชากร ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้ เมื่อรวมกันเข้าและมีการกระทบกระทั่งกันก็นำไปสู่วิกฤตการณ์ ค.ศ. 1914

ประเด็นสำคัญที่นำไปสู่ความเข้าใจของกิจการระหว่างประเทศในช่วง ระหว่าง ค.ศ. 1817 - 1914 คือแนวทางที่ขัดแย้งระดับท้องถิ่นในยุโรปตะวันออกของดินแดนภาคโพ้นทะเล มีผลในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและนโยบายของมหาอำนาจในยุโรป ซึ่งเริ่มจากการจัดตั้ง "สันนิบาตสามจักรพรรดิ Dreikaisercund" ขึ้นใน ค.ศ. 1873 จะเห็นได้ว่าเรื่องที่

อาจทำลายสันติภาพของยุโรปในช่วงนั้นจนถึง ค.ศ. 1875 คือการเกิดสงครามขึ้นอีกครั้งระหว่างฝรั่งเศสและเยอรมนี ฝรั่งเศสพยายามที่จะสกัดการถูกกันให้อยู่โดดเดี่ยวทางการทูต ซึ่งการขาดพันธมิตรทำให้ฝรั่งเศสประสบความหายนะมาแล้วใน ค.ศ. 1870 แต่บิสมาร์คก็พยายามรักษานโยบายโดดเดี่ยวฝรั่งเศส เขาไม่กังวลเรื่องอังกฤษจะเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการ ดังนั้นบิสมาร์คจึงมุ่งไปที่การสร้างระบบพันธมิตรระหว่างเยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี และรัสเซีย ซึ่งเคยเกิดขึ้นมาแล้วใน ค.ศ. 1815 ในฐานะพันธมิตรอันศักดิ์สิทธิ์ แม้ว่าพันธมิตรระหว่าง 3 ประเทศจะห่างเหินกันด้วยเหตุการณ์ใน ค.ศ. 1848-9 แต่บิสมาร์คเห็นว่าเป็นผลดีที่จะรื้อฟื้นระบบพันธมิตรระหว่าง 3 มหาอำนาจขึ้นมาอีก ซึ่งทั้งออสเตรีย-ฮังการี และรัสเซียก็พร้อมที่จะรื้อฟื้นระบบพันธมิตรอีกครั้ง' จักรพรรดิฟรานซิสโจเซฟ (Francis Joseph) แห่งออสเตรีย-ฮังการีไม่ทรงมีพระราชประสงค์จะเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศส ซึ่งเป็นสาธารณรัฐ อีกทั้งเสนาบดีว่าการต่างประเทศของพระองค์คือ เคานต์ อันเดรสซี (Count Andrassy) ต้องการเป็นพันธมิตรกับบิสมาร์คเพื่อต่อต้านรัสเซีย ในขณะที่ซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 แห่งรัสเซีย ก็ทรงต้องการแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับของจักรวรรดิอนุรักษนิยม ทั้งทรงหวังเกรงว่าถ้าเยอรมนีและออสเตรียเป็นพันธมิตรร่วมกันเพียง 2 ประเทศก็จะรวมกำลังกันต่อต้านรัสเซีย ดังนั้นพระองค์จึงทรงพร้อมที่จะเป็นพันธมิตรกับเยอรมนี บิสมาร์คเห็นว่าการแข่งอำนาจระหว่างออสเตรียและรัสเซียในคาบสมุทรบอลข่าน ก่อให้เกิดความตึงเครียด ดังนั้นจึงเป็นการดีที่จะนำรัฐบาลของทั้ง 2 ประเทศมาเป็นพันธมิตรกับเยอรมนี ซึ่งเขาทำสำเร็จใน ค.ศ. 1873² อย่างไรก็ตาม ต้นนิบาตสามจักรพรรดิเป็นระบบพันธมิตรที่เปราะบาง มีจุดมุ่งหมายที่ดูเหมือนเพื่อผลตุงอำนาจของฝ่ายอนุรักษนิยมและรักษาสันนิบาตในยุโรป แต่แท้ที่จริงคือเครื่องมือที่บิสมาร์ค ใช้เพื่อให้ฝรั่งเศสอยู่ในภาวะโดดเดี่ยวทางการทูตในยุโรปตะวันตก และผ่อนคลายนความตึงเครียดระหว่างออสเตรียและรัสเซียในยุโรปตะวันออก แต่ในที่สุดสันนิบาตสามจักรพรรดิ ก็ไม่สามารถรักษาจุดประสงค์ดังกล่าวได้ แต่อย่างน้อยบิสมาร์คก็สามารถบรรลุเป้าหมายได้ ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

ใน ค.ศ. 1875 ระบบพันธมิตรของบิสมาร์คถูกทำลายจากความหวาดวิตกว่าจะเกิดสงครามครั้งใหม่ระหว่างฝรั่งเศสและเยอรมนี ฝรั่งเศสยังต้องการเป็นพันธมิตรกับอังกฤษและรัสเซีย แต่รัฐบาลอังกฤษของเบนจามิน ดิสเรลลี (Benjamin Disraeli) เห็นว่ารัสเซียเป็นภัยคุกคามที่น่ากลัวที่สุดต่อความมั่นคงของอังกฤษในโลกตะวันออกตั้งแต่มีการเปิด

คลองสุเอซใน ค.ศ. 1869 อังกฤษยังต้องการรักษาเส้นทางมาสู่อินเดียและตะวันออกไกล อังกฤษยึดนโยบายตรวจสอบแรงกดดันของรัสเซียต่อตุรกีและคาบสมุทรบอลข่าน ใน ค.ศ. 1870 เมื่อรัสเซียประกาศไม่ยอมรับมาตราที่ว่าด้วยทะเลดำในสนธิสัญญาแห่งกรุงปารีส ยิ่งทำให้อังกฤษกังวลมากขึ้น ดังนั้นการเป็นพันธมิตรกับอังกฤษและรัสเซียในเวลาเดียวกันจึงเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง³ เมื่อถึง ค.ศ. 1875 ฝรั่งเศสก็ยังคงถูกโดดเดี่ยวในยุโรปแต่ในช่วง ค.ศ. 1875 มีการกระทบกระทั่งระหว่างเยอรมนีและฝรั่งเศสหลายครั้งจนนำไปสู่วิกฤตการณ์ด้านการทูต เมื่อบิสมาร์กส่งผู้แทนพิเศษไปกรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์กในเดือนกุมภาพันธ์ ฝรั่งเศสเกรงว่าจะเป็นการเตรียมการโจมตี และเมื่อบิสมาร์กห้ามการส่งออกผ้าจากเยอรมนีในเดือนมีนาคม ก็ถูกตีความว่าเป็นหลักฐานถึงการเตรียมทำสงคราม ในเดือนเมษายนหนังสือพิมพ์เยอรมันก็ตีพิมพ์บทความภายใต้หัวข้อเรื่อง "สงครามใกล้จะเกิดแล้วหรือ" ยิ่งทำให้ฝรั่งเศสอ้างได้ว่า บิสมาร์กกำลังเตรียมทำสงคราม เมื่อผู้แทนของบิสมาร์ก กล่าวปกป้องหลักการของการทำสงครามป้องกันตัว ยิ่งทำให้ทั้งอังกฤษและรัสเซียตกใจ และเตือนบิสมาร์กให้ยุติความคิดดังกล่าว⁴ แม้ว่าบิสมาร์กจะประท้วงว่าเป็นความตระหนักที่ไม่ถูกต้อง แต่วิกฤตการณ์ดังกล่าวที่ผ่านพ้นไป ซึ่งเป็นการแสดงถึงการรวมพลังของฝรั่งเศส อังกฤษ และรัสเซียเพื่อต่อต้านบิสมาร์คอาจเป็นไปได้ เรื่องที่เป็นเพียงภาพรางเลือนนี้จะกลายเป็นภาพที่ชัดเจนในเวลาหลังจากนั้นอีกร่วมชั่วคน อย่างไรก็ตามในเวลานั้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็จะถูกครอบงำด้วย "ปัญหาตะวันออก" และการแข่งขันกันด้วยเรื่องอาณานิคม

ปัญหาตะวันออก

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1875 วิกฤตการณ์การเมืองระหว่างประเทศเกิดขึ้นทางตะวันออก ซึ่งทำให้ "ปัญหาตะวันออก" ซึ่งคุกรุ่นเป็นเวลาร่วมศตวรรษก็ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีก ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่คือ ประชากรที่อยู่ใต้การปกครองของจักรวรรดิออตโตมันซึ่งได้รับการหนุนหลังจากมหาอำนาจที่เป็นคู่แข่งกันคือออสเตรียและรัสเซีย ออสเตรียเพิ่มความสนใจดินแดนในคาบสมุทรบอลข่านเพื่อทดแทนการสูญเสียเกียรติภูมิและอำนาจในอิตาลีและเยอรมนี ส่วนความสนใจของรัสเซียเพิ่มมากขึ้นเพราะถูกกระตุ้นด้วยท่าทีของออสเตรียด้วยเหตุนี้เมื่อมีการลุกฮือต่อต้านตุรกีในแคว้นเฮอร์เซโกวีนา (Herzegovina) ในเดือนกรกฎาคม 1875 ในแคว้นมาซิโดเนีย (Macedonia) ในเดือนกันยายน และในแคว้นบอสเนีย ในช่วงปลายปี ซึ่งเหตุการณ์ทั้งหมดล้วนแต่ถึงความสนใจของทั้งออสเตรียและรัสเซีย เมื่อ

ถึงช่วงกลางปีต่อมา การลุกฮือครั้งใหญ่ก็เกิดขึ้นในแคว้นเหล่านี้และขยายไปทั่วดินแดน บัลแกเรียด้านใต้ของแม่น้ำดานูบ ในขณะที่พวกเติร์กปราบการกบฏด้วยความเหี้ยมโหด ในอังกฤษดิสเรลีย์คนนโยบายสนับสนุนตุรกี แต่ในตุรกีฝูงชนก่อการจลาจลที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) และถอดถอนสุลต่านอับดุล-อาซิส (Abdul-Aziz) และยกสุลต่านมูราตที่ 5 (Murat V) ขึ้นปกครองเมื่อรัฐบาลตุรกียุติการจ่ายดอกเบี้ยต่อหนี้ต่างประเทศก้อนใหญ่ ก็ทำให้เกิดการต่อต้านในฝรั่งเศสและอังกฤษ เซอร์เบียและมอนเตเนโกร (Montenegro) ทำสงครามกับตุรกี แม้ว่าตุรกีจะเป็นเจ้าอธิราชของดินแดนทั้งสอง ทั้งนี้เพื่อช่วยพวกกบฏในแคว้นบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา เป็นที่แน่ชัดว่า "ปัญหาตะวันออก" ระเบิดขึ้นอีกครั้ง และก่อความยุ่งยากทั่วคาบสมุทรบอลข่าน ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1876 มูราตก็ถูกถอดจากบัลลังก์และอับดุล-ฮามิดที่ 2 (Abdul-Hamid II) ซึ่งเป็นทรราชก็ได้ขึ้นครองบัลลังก์แทน

มหาอำนาจในยุโรปต่างมีปฏิกิริยาโต้ตอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รัสเซียวางแผนที่จะล้มล้างจักรวรรดิออตโตมัน เพื่อเปิดเส้นทางสู่คาบสมุทรบอลข่าน ในขณะที่บิสมาร์คพยายามที่จะระงับความแตกแยกระหว่างพันธมิตรของเขาและพร้อมที่จะทำหน้าที่เป็น "นายหน้าผู้ซื่อสัตย์ (honest broker)" ในการยุติปัญหาตะวันออก บิสมาร์คเชื่อว่าถ้าจักรวรรดิออตโตมันจะต้องถูกยุบ เขาก็ต้องการให้เป็นเรื่องที่มหาอำนาจจะตกลงกัน ออสเตรียลังเลใจระหว่างความกลัวการรุกคืบของรัสเซียในคาบสมุทรบอลข่าน และความเต็มใจที่จะยอมรับและเจรจาเพื่อการแบ่งแยกจักรวรรดิออตโตมัน ซึ่งออสเตรียเองก็จะได้รับดินแดนเพิ่มเติมในส่วนฝรั่งเศสนั้น แม้จะหวังโยกการลงทุนทางเศรษฐกิจในตุรกี แต่ก็ไม่อยากเข้าไปยุ่งเกี่ยวในปัญหาตะวันออก ทางด้านอังกฤษรัฐบาลของดิสเรลีย์ให้ความสำคัญต่อการป้องกันการขยายอำนาจของรัสเซียเข้าไปในคาบสมุทรบอลข่านและสนับสนุนตุรกีให้เข้มแข็ง รัฐบาลอังกฤษเพิ่งซื้อหุ้นคลองสุเอซมาจากเจ้าผู้ครองอียิปต์และต้องการให้เส้นทางสู่อินเดียไม่มีอุปสรรค ถ้ามีการจัดการในเรื่องของตุรกีด้วยการประชุมตกลงระหว่างชาติ ดิสเรลีย์ก็ตั้งใจที่จะเข้าร่วมในการเจรจา

วิกฤตการณ์ในตุรกี หลังจากอับดุล ฮามิดที่ 2 ขึ้นครองราชย์ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1876 เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับมหาอำนาจก็เกิดขึ้นถึง 3 ครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้นในเดือนกันยายน ค.ศ. 1876 เมื่อกองทัพตุรกีสามารถโจมตีกองทัพเซอร์เบียจนแตกพ่าย ทำให้เซอร์เบียต้องขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจ รัสเซียบีบบังคับให้สุลต่านกำหนดให้มีการเจรจาเงื่อนไขเพื่อสันติภาพในการประชุมนานาชาติที่กรุงคอนสแตนติโนเปิลในเดือนธันวาคม ซึ่งเยอรมนี

ได้ใกล้เคียงข้อขัดแย้งระหว่างออสเตรียและรัสเซีย และข้อเสนอสำหรับการเปลี่ยนแปลง ในคาบสมุทรบอลข่านก็ได้การยอมรับ สุลต่านถ่วงเวลาด้วยการประกาศรัฐธรรมนูญใหม่ แล้วจึงปฏิเสธข้อเสนอของมหาอำนาจ แต่รัสเซียซึ่งตั้งใจที่จะยึดนโยบายสลายจักรวรรดิ ออตโตมันก็ได้ทำความตกลงกับออสเตรีย เพื่อแลกเปลี่ยนกับการยอมรับเอกราชของ เซอร์เบียและมอนเตเนโกร ในขณะที่เสนอบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนาให้ออสเตรีย ออสเตรีย สัญญาว่าจะให้รัสเซียมีเสรีภาพที่จะจัดการในโรมาเนียและบัลแกเรีย ดังนั้นในช่วงเวลาเพียง 1 เดือนที่เซอร์เบียตกลงทำสันติภาพกับจักรวรรดิออตโตมัน รัสเซียก็ประกาศสงครามกับ ตุรกีซึ่งทำให้เกิดวิกฤตการณ์ครั้งใหม่

สงครามรัสเซีย-ตุรกี สงครามที่เกิดขึ้นในเดือนเมษายน ค.ศ. 1877 รัฐในคาบสมุทร บอลข่านได้เข้าร่วมในสงคราม เริ่มด้วยโรมาเนียเข้าร่วมสงครามในเดือนพฤษภาคม เซอร์เบีย กลับเข้าร่วมสงครามต่อต้านตุรกีในเดือนธันวาคม ในขณะที่บัลแกเรียสนับสนุนรัสเซีย มอนเตเนโกรยังคงทำสงครามกับตุรกีตั้งแต่เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1876 ในต้นค.ศ. 1878 กองทัพรัสเซียสามารถยึดเมืองโซเฟีย (Sofia) และมุ่งหน้าสู่กรุงคอนสแตนติโนเปิล ตุรกีขอ สงบศึกและทำสนธิสัญญาซาน สเตฟาโน (Treaty of San Stefano) ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1878 โดยมีเงื่อนไขว่าตุรกีรับรองเอกราชของโรมาเนีย เซอร์เบีย-มอนเตเนโกร และบัลแกเรียซึ่งได้ดินแดนเพิ่มขึ้นมากมาย ตุรกียอมยกดินแดนดอบรูจา (Dobruja) ทางตอนใต้ของ แม่น้ำดานูบให้โรมาเนีย ส่วนรัสเซียได้เมืองหลายเมืองในแถบคอเคซัส (Caucasus) ตุรกี ต้องทำลายป้อมค่ายทหารแถบแม่น้ำดานูบและจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม รวมทั้งปฏิรูปการ บริหารในแคว้นบอสเนียและดินแดนอื่นๆ สนธิสัญญานี้ก่อให้เกิดความริษยาและผิดหวังใน กลุ่มประเทศเล็กๆ โรมาเนีย เซอร์เบีย และกรีซไม่พอใจการขึ้นสู่อำนาจของบัลแกเรีย ใน ขณะที่ออสเตรียและอังกฤษเกรงว่ารัสเซียอาจครอบงำบัลแกเรียซึ่งอยู่ใจกลางคาบสมุทร บอลข่าน มหาอำนาจทั้ง 2 จึงกดดันรัสเซียให้เสนอข้อตกลงให้แก่ที่ประชุมใหญ่ของมหา- อำนาจ จึงเป็นหน้าที่ของบิสมาร์ค ผู้นำประเทศที่ไม่มีผลประโยชน์ในคาบสมุทรบอลข่าน แต่สนใจที่จะใกล้เคียงข้อขัดแย้งระหว่างพันธมิตรของตนคือออสเตรียและรัสเซีย บิสมาร์ค จึงเหมาะสมที่สุดที่จะทำหน้าที่เป็น 'นายหน้าผู้ซื่อสัตย์' ด้วยเหตุนี้การประชุมใหญ่จึงเกิดขึ้น ในกรุงเบอร์ลินในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1878 โดยมีชาติต่างๆ เข้าร่วมคือ รัสเซีย ตุรกี ออสเตรีย อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลีและเยอรมนี

การประชุมใหญ่แห่งเบอร์ลิน (Congress of Berlin) ค.ศ. 1878

วิกฤตการณ์ด้านตะวันออกซึ่งเกิดในทศวรรษ 1870 สืบเนื่องจากการที่พวกเติร์ก (Turks) ได้ปราบการจลาจลอย่างทารุณในแคว้นบอสเนีย (Bosnia) และแคว้นบัลแกเรีย (Bulgaria) ในค.ศ. 1874 และ ค.ศ. 1876 ตามลำดับพวกกลุ่มนิยมสลาฟ (Pan-Slav Circles) ในรัสเซียจึงบีบบังคับให้ซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 (Alexander II)* ทรงเข้าแทรกแซงในเดือนเมษายน ค.ศ. 1877 การรุกรานหน้าของกองทัพรัสเซียในจักรวรรดิออตโตมัน (Ottoman Empire) ถูกยับยั้ง เพราะอังกฤษได้ส่งกองทัพเรือไปยังช่องแคบดาร์เดเนลส์ (Dardanelles) และบอสฟอรัส (Bosphorus) ในต้น ค.ศ. 1878 อย่างไรก็ตาม ในการเจรจาทำสนธิสัญญาซานสตีฟาโน (Treaty of San Stefano) จักรวรรดิออตโตมันจำต้องยินยอมให้มีการสถาปนารัฐเอกราชบัลแกเรีย ซึ่งมีอาณาเขตอันกว้างใหญ่ครอบคลุมตั้งแต่ทะเลเอเจียน (Aegean) เข้าไปในแคว้นมาซิโดเนีย (Macedonia) การสถาปนารัฐบัลแกเรีย ครั้งนี้ เป็นการคุกคามต่อตุลอำนาจในคาบสมุทรบอลข่านเพราะรัสเซียมีเจตนาแอบแฝงด้วยการใช้บัลแกเรียเป็นเครื่องมือในการขยายอำนาจเข้าไปครอบครองคาบสมุทรบอลข่าน

สนธิสัญญาซานสตีฟาโนเป็นภัยต่อตุลอำนาจ และความมั่นคงของประเทศอื่นๆ ในยุโรป โดยเฉพาะต่อจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี (Austria-Hungary Empire) ดังนั้น เคานต์กีวลา อันดราซี (Count Gyula Andrassy) เสนาบดีว่าการต่างประเทศของจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี และเบนจามิน ดิสเรลลี (Benjamin Disraeli) นายกรัฐมนตรีอังกฤษจึงเรียกร้องให้มีการประชุมชาติมหาอำนาจในยุโรป เพื่อแก้ไขสนธิสัญญาและจัดตุลอำนาจในยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ให้เป็นที่ยอมรับของประเทศมหาอำนาจอื่นๆ เจ้าออกโท ฟอน บิสมาร์ค (Prince Otto von Bismarck) อัครมหาเสนาบดีแห่งเยอรมนีไม่ยอมให้รัสเซียและออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งต่างก็เป็นพันธมิตรกับเยอรมนีต้องขัดแย้งกันเอง เขาจึงทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยด้วยการโน้มน้าวให้รัสเซียยอมเข้าร่วมในการประชุมใหญ่แห่งเบอร์ลินจนสำเร็จ ดังนั้นเจ้าบิสมาร์คจึงได้รับสมญานามว่า **นายหน้าผู้ซื่อสัตย์ (The honest broker)**⁷

การประชุมซึ่งเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 มิถุนายน ถึงวันที่ 13 กรกฎาคม ค.ศ. 1878 เป็นการชุมนุมนักการเมืองฝิปากเอก เช่น เคานต์ อันดราซี ดิสเรลลี มาร์ควิสแห่งซอลสเบอรี (Marquess of Salisbury) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ และนักการเมืองรัสเซีย เช่น เจ้าชายอเล็กซานเดอร์ กอร์วากอฟ (Alexander Gorchakov) อัครมหาเสนาบดีแห่งรัสเซีย และเคานต์ ปีเตอร์ อันเดรเยวิช ชูวาลอฟ (Count Peter Andreyevich Shuvalov) เอกอัครราชทูตรัสเซียประจำอังกฤษ

ความจริงแล้ว ได้มีการทำความตกลงลับระหว่างผู้ที่เข้าประชุมก่อนที่จะมีการลงนามในสนธิสัญญาเบอร์ลิน (Treaty of Berlin) เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม ค.ศ. 1878 ข้อตกลงในสนธิสัญญามีสาระสำคัญ คือให้บัลแกเรียอยู่ในฐานะรัฐกึ่งเอกราช แต่ให้ตัดทอนดินแดนลงดินแดนตอนใต้ของยุโรป คือ อีสเทิร์นรูมีเลีย (Eastern Rumelia) ให้อยู่ภายใต้จักรวรรดิออตโตมัน แต่มีอิสระในการปกครองตนเองโดยมีข้าหลวงที่นับถือศาสนาคริสต์เป็นผู้ปกครอง ส่วนมาซิโดเนีย (Macedonia) ต้องอยู่ใต้อำนาจจักรวรรดิออตโตมันโดยไม่มีเงื่อนไข มอนเตเนโกร (Montenegro) เซอร์เบีย (Serbia) และโรมาเนีย (Romania) ได้รับการรับรองเอกราช โรมาเนียต้องยอมยกเขาเทิร์นเบสซาราเบีย (Southern Bessarabia) ให้รัสเซีย แต่ได้รับแคว้นนอร์ทเทิร์นดอบรูจา (Northern Dobruja) จากบัลแกเรียเป็นการทดแทน ตามสนธิสัญญาเบอร์ลิน ออสเตรียได้ครอบครองแคว้นบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา (Bosnia-Herzegovina) และแคว้นซันจัก (Sanjak) ของโนวีบาซาร์ (Novibazar) อังกฤษได้ครอบครองเกาะไซปรัส (Cyprus) ดินแดนเหล่านี้คงอยู่ภายใต้จักรวรรดิออตโตมันแต่ในนาม ส่วนรัสเซียได้ครอบครองดินแดนของอาณาจักรออตโตมันในเอเชียและคาบสมุทรบอลข่าน ที่ประชุมได้รับรองสิทธิของรัสเซียในการครอบครองแคว้นคอเคซัส (Caucasus) และได้จัดการทำความประนีประนอมระหว่างประเทศมหาอำนาจได้สำเร็จในที่สุด ผลของการประชุมนี้ทำให้สนธิสัญญาซานสตีฟาโนถูกยกเลิกไป^๑

ในอีกแง่หนึ่ง ผลของการประชุมใหญ่แห่งเบอร์ลินนี้ ทำให้จักรวรรดิออตโตมันสูญเสียอำนาจในดินแดนในยุโรปเกือบทั้งหมด สัมพันธภาพระหว่างรัสเซียกับเยอรมนีก็เสื่อมลงเนื่องจากรัสเซียไม่พอใจที่บิสมาร์คสำเียงเข้าข้างออสเตรีย ทำให้ออสเตรียได้รับผลประโยชน์มากกว่ารัสเซีย อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงสำคัญๆ ในสนธิสัญญานั้นก็ได้ใช้ต่อมาร่วม 30 ปี แม้ใน ค.ศ. 1885 จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง คือ อีสเทิร์นรูมีเลียได้กลับเข้าร่วมกับบัลแกเรียอีกครั้งก็ตาม^๒

การประชุมใหญ่แห่งเบอร์ลินทำให้สันนิบาตสามจักรพรรดิอยู่ในภาวะตึงเครียด ฝรั่งเศสฉวยโอกาสนี้ทอดไมตรีให้รัสเซีย ในส่วนของบิสมาร์ค เขาเห็นว่าออสเตรีย-ฮังการีเป็นพันธมิตรสำหรับวิถีการทูตของเขาในขณะนั้น พลังของพวกชาตินิยมในคาบสมุทรบอลข่านเกี่ยวข้องกับออสเตรียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะมีผลโดยตรงต่อดินแดนใต้ปกครองของออสเตรีย ทั้งยังทำให้รัสเซียสามารถขยายอิทธิพลในบอลข่าน เพื่อให้ออสเตรีย-ฮังการีอยู่ในฐานะพันธมิตรที่สำคัญที่สุด บิสมาร์คจึงต้องเข้าเกี่ยวข้องกับปัญหาตะวันออกต่อไป

ซึ่งการหนุนหลังพันธมิตรฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไปย่อมทำให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึกแปลกแยกยิ่งขึ้น

ข้อตกลงที่เกิดขึ้นยังคงทำให้มหาอำนาจแต่ละชาติไม่พอใจ และรู้สึกกังวลมากขึ้น มันเป็นการพ่ายแพ้ทางการทูตและเสื่อมเสียเกียรติภูมิของรัสเซีย อังกฤษส่งกองทัพเรือผ่านช่องแคบดาร์ดาเนลล์ (Dardanelles) ใน ค.ศ. 1878 เป็นการเตือนย้ำถึงผลประโยชน์ของอังกฤษในตุรกี และการที่จักรวรรดิออตโตมันสลายตัวทำให้รัสเซียต้องเผชิญหน้ากับอังกฤษในตะวันออกใกล้ ส่วนออสเตรีย-ฮังการีก็ล้มเหลวในแง่ที่ว่าความต้องการที่แท้จริงคือทำให้จักรวรรดิออตโตมันเข้มแข็ง ซึ่งเช่นเดียวกับอังกฤษที่ไม่บรรลุจุดประสงค์นี้ แม้ว่าอังกฤษจะได้ครอบครองเกาะไซปรัส (Cyprus) ก็ตาม อย่างไรก็ตาม อังกฤษได้ยื่นหัตถ์และเสริมกำลังนาวิกโยธินเข้มแข็งที่สุดในเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออกและในช่องแคบ ในขณะที่ฝรั่งเศสมีช่องทางใหม่ที่จะฟื้นตัวทางการทูตและการกำหนดนโยบายอาณานิคมในอนาคต แต่ประเทศที่ได้ดินแดนเพิ่มขึ้น เช่น รัสเซีย ซึ่งได้เบสซาราเบีย และออสเตรียซึ่งได้ครอบครองบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา นั้น นับว่าได้ผลประโยชน์น้อยมาก ถ้าคำนึงว่าลัทธิชาตินิยมในบอลข่านจะยังสร้างปัญหาให้แก่มหาอำนาจต่างๆ รวมทั้งวิกฤตการณ์และสงครามในอนาคต ความตึงเครียดระหว่างชาติยิ่งเพิ่มพูนขึ้นด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ ระบบดุลอำนาจซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เยอรมนีต้องพยายามรักษาสันติภาพ แต่ก็กลายเป็นสันติภาพที่ยากยิ่งและขาดเสถียรภาพ เพราะวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นและการคุกคามของสงคราม การประชุมใหญ่ของยุโรปซึ่งจะเกิดขึ้นในเวลา 40 ปีต่อมาจะเกิดขึ้นที่กรุงปารีส และจะไม่มีผู้แทนของสันนิบาตสามจักรพรรดิเข้าร่วม

ใน ค.ศ. 1885 อีสเทิร์นรูเมเลีย (Eastern Rumelia) ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของบัลแกเรีย และอยู่ใต้อำนาจของตุรกีได้ประกาศรวมตัวกับบัลแกเรีย ซึ่งเป็นการท้าทายทั้งตุรกีและรัสเซียและมีที่ท่าว่าจะเกิดสงครามครั้งใหม่ แต่อังกฤษก็ยับยั้งตุรกีให้ยอมรับการสูญเสียรูเมเลีย ในขณะที่ซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 3 (Alexander III) ของรัสเซียซึ่งขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ. 1881 ก็ทรงตั้งเลพระทัยที่จะข่มขู่บัลแกเรียซึ่งรัสเซียเคยทำเหมือนเป็นผู้คุ้มครอง แต่เซอร์เบียซึ่งริษยาการขึ้นสู่อำนาจของบัลแกเรียและภายใต้การนำของกษัตริย์มิลาน (Milan) ก็ประกาศสงครามกับบัลแกเรียในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1885 ภายหลังจากสู้รบเพียง 3 วัน เซอร์เบียก็พ่ายแพ้ ออสเตรียซึ่งเป็นผู้คุ้มครองเซอร์เบียในขณะนั้น จึงเข้าแทรกแซงเพื่อบีบบังคับให้บัลแกเรียยอมสงบศึก และมีการลงนามในสัญญาสันติภาพใน ค.ศ. 1886

วิกฤตการณ์บัลแกเรียในทศวรรษที่ 1880's มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในยุโรป ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1887 อังกฤษ ออสเตรีย-ฮังการี และอิตาลีทำข้อตกลงในเรื่องตะวันออกไกล (Near East) เพื่อรักษาสันติภาพและสถานะเดิม คงความเป็นอิสระของช่องแคบดาร์ดาเนลล์และบอสฟอรัส (Bosporus) อำนาจของตุรกีในเอเชียไมเนอร์ (Asia Minor) และความเป็นเจ้าอธิราชเหนือบัลแกเรีย ข้อตกลงนี้เป็นการต่อต้านการขยายอำนาจของรัสเซียสู่ดินแดนของตุรกี และเป็นการแสดงออกถึงนโยบายที่แข็งกร้าวของอังกฤษต่อรัสเซีย อย่างไรก็ตาม หลังจากประสบกับความไม่แน่นอนในเรื่องของบัลแกเรีย รัสเซียเริ่มหมดความสนใจในคาบสมุทรบอลข่าน แม้ว่าจะยังกังวลอยู่กับสวัสดิภาพในทะเลดำ รัสเซียหันความสนใจไปสู่เอเชียกลางและตะวันออกไกลซึ่งให้ผลประโยชน์ตอบแทนดีกว่าในคาบสมุทรบอลข่าน ซึ่งรัสเซียมีการลงทุนและการค้าน้อยมาก รัฐบาลบัลแกเรียหลัง ค.ศ. 1894 ภายใต้การปกครองของกษัตริย์เฟอर्डินานแห่งซัคส์-โคบูร์ก (Ferdinand of Saxe - Coburg) มีความเป็นมิตรกับรัสเซีย รัสเซียจึงมุ่งความสนใจใหม่ไปสู่ทางรถไฟสายทรานส์-ไซบีเรีย (Trans-Siberian Railway) ซึ่งรัสเซียกู้เงินจากฝรั่งเศสมาสร้าง ซึ่งอาจทำให้รัสเซียได้ควบคุมอำนาจในจีน การผ่อนคลายนโยบายกีดกันของรัสเซียในตะวันออกไกลทำให้ออสเตรีย-ฮังการีมีความมั่นใจยิ่งขึ้น และตราบไคท์กษัตริย์มีลานปกครองเซอร์เบีย ออสเตรีย-ฮังการีก็มีรัฐบริวารของตนในคาบสมุทรบอลข่าน ใน ค.ศ. 1889 มีลานทรงสละราชสมบัติเพราะประชาชนเสื่อมความนิยมจากการฟ่ายแพ้ต่อบัลแกเรียใน ค.ศ. 1885 พระโอรสของพระองค์คือเล็กซานเดอร์ปกครองแบบเผด็จการจนถูกลอบสังหารพร้อมพระชายาใน ค.ศ. 1903¹⁰ เจ้าชายปีเตอร์ คาราจีออร์จีวิช (Peter Karageorgevic) ได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญ พระองค์ได้รับการรับรองทั้งจากออสเตรียและรัสเซีย

เช่นเดียวกับมหาอำนาจอื่นๆ เยอรมนีรู้สึกพอใจกับสถานการณ์ที่เป็นผลมาจากวิกฤตการณ์บัลแกเรีย ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1887 บิสมาร์คได้ตกลงทำ 'สนธิสัญญาประกันพันธไมตรี (Reinsurance Treaty)' กับรัสเซีย ซึ่งทั้ง 2 ฝ่ายสัญญาว่าจะคงความเป็นกลางในสงครามใดๆ ที่คู่สัญญามีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีข้อยกเว้นอยู่ 2 ประการ คือ รัสเซียไม่จำเป็นต้องเป็นกลางถ้าเยอรมนีโจมตีฝรั่งเศส และเยอรมนีไม่จำเป็นต้องเป็นกลางถ้ารัสเซียโจมตีออสเตรีย-ฮังการี บิสมาร์คยังสัญญาว่าจะสนับสนุนรัสเซียทางการทูตในบัลแกเรียและแถบช่องแคบนับจาก ค.ศ. 1879 บิสมาร์คเป็นพันธมิตรร่วมป้องกันกับออสเตรีย-ฮังการี และใน ค.ศ. 1888 เขาพิมพ์รายละเอียดของสนธิสัญญาเพื่อแสดงว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันตนเองหรือเป็น

ฝ่ายรับ บรรดานายทหารออสเตรีย ฮังการี และเยอรมันต่างแสดงความปรารถนาที่จะทำสงครามป้องกันตนเองต่อต้านรัสเซีย แต่บิสมาร์คต้องการรักษาสันติภาพด้วยการจัดการด้านดุลอำนาจ เขาจึงปฏิเสธอย่างเด็ดขาดที่จะทำสงครามต่อต้านรัสเซีย แต่การที่เยอรมนีเลือกเข้าข้างออสเตรีย-ฮังการี ในที่สุดก็ทำให้รัสเซียต้องหาพันธมิตรซึ่งก็มีเพียงฝรั่งเศสเท่านั้น ยิ่งเมื่อไกเซอร์วิลเลียมที่ 2 (William II) ขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ. 1888 พระองค์ยิ่งต้องการให้เยอรมนีมีสัมพันธภาพที่แน่นแฟ้นกับออสเตรีย-ฮังการีและอังกฤษ พร้อมทั้งแสดงความเป็นปฏิปักษ์ต่อรัสเซียอย่างเปิดเผย ความไม่ลงรอยระหว่างพระองค์กับบิสมาร์คในนโยบายนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บิสมาร์คลาออกจากตำแหน่งใน ค.ศ. 1890 ด้วยเหตุนี้นโยบายการทูตที่บิสมาร์ควางไว้จึงถูกวิลเลียมที่ 2 และที่ปรึกษาของพระองค์ยกเลิก¹¹ และเยอรมนีก็จะเป็นเช่นเดียวกับรัสเซียที่จะเข้าร่วมในการขยายอิทธิพลโพ้นทะเลและแสวงหาอาณานิคม ผลของการเปลี่ยนท่าทีดังกล่าวจะทำให้รัสเซียหันไปเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1893

ปัญหาชาวอาร์เมเนียน (Armenians) และชาวกรีกภายใต้การปกครองของตุรกี

ใน ค.ศ. 1894 ชาวคริสเตียนอาร์เมเนียนประมาณ 2 ล้านคน ซึ่งอาศัยอยู่แถบภูเขาทางตอนเหนือของกรุงคอนสแตนติโนเปิล และชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของทะเลดำ ได้เรียกร้องให้ตุรกีปฏิบัติตามสัญญาที่มหาอำนาจกำหนดให้ดูแลและให้ความปลอดภัยแก่ชาวอาร์เมเนียนมากขึ้น โดยเฉพาะจากการกดขี่ของพวกเคิร์ด (Kurds) และเซอร์คาสเซียน (Circassians) แต่นับจาก ค.ศ. 1890 ชาวอาร์เมเนียนตระหนักว่าการปฏิรูปจะไม่เกิดขึ้น ยกเว้นแต่พวกเขาเรียกร้องการสนับสนุนจากมหาอำนาจ ปลุกปั่นให้มีการให้อิสระภาพ แต่สุลต่านอามิตที่ 2 ของตุรกีซึ่งมั่นใจในการสนับสนุนของเยอรมนี ดัดสินพระทัยที่จะปราบปรามการกบฏครั้งนี้ พระองค์ส่งกองกำลังมุสลิมเคิร์ดและกองทัพตุรกีเข้าสังหารหมู่และกระทำการทารุณกรรมต่อชาวอาร์เมเนียน ซึ่งสร้างความตระหนักให้แก่มหาอำนาจ แม้ว่าฝรั่งเศสและอังกฤษจะประท้วงอย่างรุนแรง แต่รัสเซีย เยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี ไม่มีปฏิกิริยาใดๆ คงปล่อยให้สุลต่านปฏิบัติโดยไม่มีการยับยั้ง การทำลายอำนาจของสุลต่านต่อประเทศตะวันตก เช่นนี้ แสดงถึงการพึ่งพาการสนับสนุนจากเยอรมนี¹² ดังนั้นเมื่อไกเซอร์วิลเลียมที่ 2 เสด็จเยือนกรุงคอนสแตนติโนเปิลในปีต่อมา พระองค์ก็ประสบความสำเร็จในโครงการสร้างทางรถไฟเบอร์ลิน-แบกแดด (Berlin - Baghdad Railway) ซึ่งทำให้เยอรมนีสามารถขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจในจักรวรรดิออตโตมัน¹³

ตรงกันข้ามกับชะตากรรมของชาวอาร์เมเนียน กรีซดูเหมือนจะโชคดีกว่า แม้จะไม่พอใจในข้อตกลงที่เบอร์ลินเพราะไม่ได้รับส่วนใหญ่ของเทสซาลี (Thessaly) และเอปิรัส (Epirus) กรีซเจรจากับตุรกีจนได้เทสซาลีใน ค.ศ. 1881 ใน ค.ศ. 1886 เกาะครีต (Crete) ทางตอนใต้ของกรีซและอยู่ภายใต้การปกครองของตุรกี ได้ก่อการกบฏขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสงครามกลางเมืองที่ยาวนานระหว่างพวกคริสเตียนส่วนใหญ่และพวกมุสลิมส่วนน้อยที่ได้รับการสนับสนุนจากชาวเติร์ก ใน ค.ศ. 1897 ภาครัฐย์แห่งกรีซทรงยอมจำนนต่อข้อเรียกร้องของพวกชาตินิยมและส่งกำลังไปเกาะครีต เกิดการกระทบกระทั่งกันทางพรมแดนกรีซและตุรกีทำให้สุลต่านประกาศสงคราม เพียงเวลา 1 เดือน ฝ่ายกรีซก็ประสบความพ่ายแพ้และต้องขอสงบศึก มหาอำนาจเข้าแทรกแซงให้ตุรกียอมสงบศึก แม้ว่ากรีซจะต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามอย่างหนักและยอมยกหมู่บ้านที่เป็นจุดยุทธศาสตร์หลายแห่งให้แก่ตุรกี แต่แรงกดดันจากมหาอำนาจช่วยกรีซไม่ให้สูญเสียมากกว่านี้ แม้ว่ากรีซจะไม่ได้เกาะครีต แต่ตุรกีก็สูญเสียเกาะโดยปริยาย อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี และรัสเซีย ร่วมกันบีบบังคับให้สุลต่านมอบสิทธิในการปกครองตนเองให้เกาะครีตและถอนกองทัพตุรกีออกจากเกาะ ตุรกีชนะสงครามแต่แพ้ในสันติภาพ เจ้าชายจอร์จ (George) แห่งกรีซได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าการเกาะโดยมหาอำนาจทั้งสิ้น แม้ว่าเขาจะทำหน้าที่ภายใต้ความเป็นเจ้าอธิราชของสุลต่านก็ตาม ต่อมาใน ค.ศ. 1908 เกาะครีตก็ประกาศรวมตัวกับกรีซ และมีการผนวกเกาะครีตเข้ากับกรีซอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1913¹⁴

เมื่อถึง ค.ศ. 1908 ก็เป็นที่แน่ชัดว่าจักรวรรดิออตโตมันได้สลายตัว ดินแดนในคาบสมุทรบอลข่านกลายเป็นรัฐเอกราช 5 ชาติ คือ เซอร์เบีย มอนเตเนโกร กรีซ โรมาเนีย และบัลแกเรีย ส่วนดินแดนอื่นๆ เช่น บอสเนีย เซอร์เซโกวีนา โคบรูจา และเกาะครีต ก็บริหารโดยมหาอำนาจ ทุกขั้นตอนของการสลายตัวมีผลกระทบต่อทั่วยุโรป พวกเสรีนิยมที่มีอำนาจต่างให้ความสนใจต่อชนชาติที่ถูกกดขี่และเกี่ยวข้องกับมหาอำนาจต่างๆ ในวิกฤตการณ์ทางการทูตหลายครั้ง รัฐบาลทุกชาติในยุโรปต่างเอือมระอากับปัญหาของจักรวรรดิออตโตมัน แต่รัฐบาลตุรกียังคงอยู่และควบคุมดินแดนยุทธศาสตร์รอบกรุงคอนสแตนติโนเปิล ซองแคบ บอสฟอรัส และดาร์ดาเนลส์ รวมทั้งมาซิโดเนียซึ่งอยู่ตอนกลางของคาบสมุทรบอลข่าน ส่วนในทวีปแอฟริกาเหนือ นั้นมหาอำนาจในยุโรปก็แก่งแย่งกันในการยึดครองดินแดนของจักรวรรดิออตโตมัน เช่น แอลจีเรีย (Algeria) ตูนิเซีย (Tunisia) และอียิปต์ สถานการณ์เช่นนี้

ทำให้เกิดการปฏิวัติของกลุ่ม 'เติร์กหนุ่ม (Young Turk)' ซึ่งนำไปสู่การถอดถอนสุลต่านอับดุล-ฮามิดที่ 2¹⁵ และยิ่งทำให้ประเทศเพื่อนบ้านของตุรกีฉวยโอกาสเข้ายึดครองดินแดนของจักรวรรดิออตโตมันเพิ่มขึ้น

กลุ่มเติร์กหนุ่ม (Young Turk)

การปฏิวัติของกลุ่มเติร์กหนุ่มคล้ายคลึงกับขบวนการปฏิวัติในรัสเซียใน ค.ศ. 1904 - 5 กลุ่มเติร์กหนุ่มเป็นพวกรักชาติ สนับสนุนการปรับเปลี่ยนประเทศให้เป็นแบบตะวันตก ซึ่งสุลต่านพยายามขัดขวางกระบวนการดังกล่าว เหตุการณ์ในรัสเซียหลัง ค.ศ. 1904 มีอิทธิพลต่อกลุ่มเติร์กหนุ่มมาก พวกเขาที่สืบเชื้อสายจากตระกูลขุนนางเติร์กหนุ่มได้รับแรงจูงใจที่มาจากปัญญาชนเสรีนิยมรัสเซีย พวกเขาเห็นว่าความสำเร็จในการต่อต้านสุลต่านไม่ใช่มาจากการก่อการร้าย แต่มาจากการโน้มน้าวกำลังทหารบางส่วนมาสนับสนุนการก่อการจู่โจมหมายของกลุ่มเติร์กหนุ่มคือการนำรัฐธรรมนูญเสรีนิยม ค.ศ. 1876 กลับมาใช้ ซึ่งสุลต่านเคยยกเลิกไปเมื่อพระองค์ผ่านพ้นสถานการณ์คับขัน พวกเขาจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการรวมชาติและความก้าวหน้า เพื่อต่อต้านสุลต่าน ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1908 พวกเขาได้กำลังกองทัพภาคที่ 3 ซึ่งประจำการอยู่ที่ซาโลนิกา (Salonica) ซึ่งไม่พอใจต่อเงินเดือนที่ต่ำ ต่อมากองทัพภาคที่ 2 ก็ได้เข้าร่วมด้วย พวกปฏิวัติประกาศฟื้นฟูรัฐธรรมนูญและเดินทัพสู่กรุงคอนสแตนติโนเปิล สุลต่านซึ่งเผชิญหน้ากับการกบฏของกองทัพ ทรงจำยอมรับฐานะกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ พระองค์ประกาศตั้งรัฐสภาแห่งชาติและให้สิทธิในการเลือกตั้งแก่ผู้ชาย รวมทั้งยุติการตรวจข่าวก่อน การเปลี่ยนท่าทีอย่างฉับพลันของพระองค์ทำให้ทุกคนประหลาดใจ พวกเติร์กหนุ่มเข้ายึดกิจการรัฐทุกอย่างและจัดการเลือกตั้ง ยำนาจในการบริหารจัดการขึ้นอยู่กับคณะกรรมการซึ่งนำโดยเอนเวอร์ เบย์ (Enver Bey) บรรดาสมาชิกสมัชชาตุรกีขาดประสบการณ์ด้านการเมืองและกลายเป็นตรายางสำหรับมาตรการต่างๆ ของพวกเติร์กหนุ่ม สุลต่านซึ่งรอเวลาเพื่อจัดการกับกลุ่มเติร์กหนุ่มได้ระดมกำลังของฝ่ายอนุรักษนิยมและผู้ที่ไม่พอใจต่อความอ่อนแอและเห็นแก่ตัวของผู้ปกครองรุ่นใหม่ ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1909 พระองค์ก็เข้มแข็งพอที่จะนำการต่อต้านปฏิวัติด้วยการยึดกรุงคอนสแตนติโนเปิลและล้มรัฐบาล แต่คณะกรรมการได้ระดมกำลังกองทัพที่ซาโลนิกาและยึดเอาเมืองหลวงกลับคืน หลังจากการต่อสู้อย่างรุนแรงเป็นเวลา 5 ชั่วโมง หลังชัยชนะของกลุ่มเติร์กหนุ่ม รัฐสภาก็ถอดอับดุล ฮามิดที่ 2 ออกจากบัลลังก์ และยกพระอนุชาโมฮัมเหม็ด

ที่ 5 (Mohammed V) ขึ้นครองบัลลังก์แทน ซึ่งพระองค์ก็จะโอนอ่อนผ่อนตามรัฐบาล¹⁶ แต่การปกครองของพวกเขาเติร์กหนุ่มก็สร้างความผิดหวังแก่พวกเสรีนิยมและพวกชาตินิยม มีความเห็นขัดแย้งและปฏิบัติต่อชนเชื้อชาติต่างๆ ที่อยู่ในอำนาจจักรวรรดิอย่างเลวร้ายเช่นเดียวกับผู้ปกครองตุรกกีก่อนๆ” แต่ในช่วงที่มีความวุ่นวายและอ่อนแอนี้ตุรกกีก็ตองพบกับปัญหาหลายเรื่อง

ปัญหาแรกคือการที่ออสเตรียฉวยโอกาสยึดครองแคว้นบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา ซึ่งออสเตรียจัดการบริหารภายใต้เงื้อมมือของสนธิสัญญาแห่งเบอร์ลิน แต่การยึดครองแคว้นทั้งสองทำให้พวกชาตินิยมเซอร์เบียไม่พอใจ เนื่องจากมีชาวเซอร์เบียอาศัยอยู่ใน 2 แคว้นนี้จำนวนหลายล้านคน ทั้งทำให้เซอร์เบียเปลี่ยนจากรัฐกึ่งบริวารของออสเตรีย-ฮังการีกลายเป็นรัฐศัตรู ในขณะที่เดียวกันกษัตริย์เฟอร์ดินานด์ของบัลแกเรียก็ประกาศเอกราชโดยสมบูรณ์ของบัลแกเรีย ไม่ขึ้นกับสุลต่านออตโตมันต่อไป แม้ว่าการกระทำทั้งของออสเตรีย-ฮังการีและบัลแกเรียเป็นการละเมิดสนธิสัญญาแห่งเบอร์ลินและน่าจะมีปฏิกิริยาตอบโต้จากมหาอำนาจที่มีส่วนร่วมในการทำความตกลงนี้ อย่างไรก็ตามมีเฉพาะรัสเซียเท่านั้นที่เรียกร้องให้มีการประชุมครั้งใหม่ของมหาอำนาจ ซึ่งรัสเซียหวังให้มีการเปิดเส้นทางผ่านช่องแคบโดยเสรีให้เรือรบรัสเซีย เพื่อเป็นการทดแทนกับผลประโยชน์ที่ออสเตรียได้รับ ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต่างมีเจตจำนงเกี่ยวกับเรื่องที่เกิดขึ้น ในขณะที่ออสเตรีย-ฮังการีที่ได้รับการหนุนหลังจากเยอรมนีต่อต้านการประชุมใดๆ¹⁷ ดังนั้นจึงไม่มีการประชุมเกิดขึ้น ในขณะที่ตุรกีได้รับเงินทดแทนความสูญเสียจากออสเตรีย-ฮังการีและจากรัสเซียซึ่งชำระเงินทดแทนในนามของบัลแกเรีย จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นยิ่งทำให้บัลแกเรียใกล้ชิดรัสเซียมากขึ้น ในขณะที่เซอร์เบียต่อต้านออสเตรีย-ฮังการีอย่างรุนแรงและแสวงหาการสนับสนุนจากรัสเซีย ดังนั้นการได้ดินแดนมาจึงไม่ใช่ผลประโยชน์ที่มากกว่าการได้พันธมิตรที่ไว้วางใจได้ ซึ่งออสเตรีย-ฮังการีก็อ่อนแอจากการยึดแนวทางของตน อีกทั้งการที่เยอรมนีกดดันให้รัสเซียยอมรับการที่ออสเตรีย-ฮังการีผนวกแคว้นบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา ซึ่งเป็นการกดดันที่เทียบเท่าการขู่ที่จะทำสงครามก็ยิ่งทำให้สันนิบาตสามจักรพรรดิของบิสมาร์คถูกทำลายลงสิ้นเชิง ในขณะที่เยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีผูกพันไมตรีแนบแน่นยิ่งขึ้น¹⁸ รัสเซียก็เข้าสู่ระบบพันธมิตรกับฝรั่งเศส

ผลอีกประการหนึ่งจากการปฏิวัติของกลุ่มเติร์กหนุ่ม คือ ใน ค.ศ. 1911 อิตาลียึดลิเบีย (Libya) ซึ่งกลุ่มชาตินิยมและอาณานิคมของอิตาลีอ้างสิทธิเช่นเดียวกับฝรั่งเศสในการ

ยึดครองอาณานิคมในแอฟริกาเหนือ ในทศวรรษที่ 1880 ฝรั่งเศสยึดตูนิเซียและยินยอมให้อิตาลีอ้างสิทธิเหนือตรีโปลิตาเนีย (Trepolitania) กองทัพตุรกีต่อสู้การยึดครองอย่างเหนียวแน่น สงครามเริ่มยึดเยื่อและอิตาลีก็มีที่ท่าว่าอาจแพ้สงคราม แต่สงครามที่ระเบิดขึ้นอีกครั้งในคาบสมุทรบอลข่านก็ทำให้พวกเติร์กยอมทำสันติภาพและยกตรีโปลีให้อิตาลี²⁰ แม้ว่าอิตาลีจะได้รับเกียรติภูมิเพียงเล็กน้อยจากสงคราม แต่ส่วนหนึ่งของจักรวรรดิออตโตมันก็สูญเสียไป

สงครามคาบสมุทรบอลข่าน (The Balkan Wars ค.ศ. 1912 - 13)

สงครามบอลข่าน ค.ศ. 1912 เป็นผลสืบเนื่องประการที่ 3 จากการปฏิวัติในตุรกี การปกครองของกลุ่มเติร์กหนุ่มทำให้ชาวกรีก เซิร์บ มอนเตเนโกร และบัลแกเรีย รวมกำลังกันเป็นสันนิบาตบอลข่าน (Balkan League) สงครามนี้เป็นจุดที่พุ่งขึ้นของลัทธิชาตินิยมในคาบสมุทรบอลข่านซึ่งมีสาเหตุร่วมกันจากความตึงเครียดของตุรกีและปัญหาที่ยังยากของมาซิโดเนีย ซึ่งแม้แต่ที่ประชุมที่กรุงเบอร์ลินเองก็ไม่พยายามแก้ไขปัญหามาซิโดเนีย มาซิโดเนียอยู่ระหว่างกรีซ แอลเบเนีย เซอร์เบีย และบัลแกเรีย มีเมืองท่าซาโลนิกาบนฝั่งทะเลเอเจียน (Aegean Sea) มีชนกลุ่มน้อยเชื้อชาติต่างๆ ของประเทศเพื่อนบ้านซึ่งต่างก็เกลียดชังกัน รวมกันเข้ากับการกดขี่จากตุรกีและนโยบายแบ่งแยกและปกครอง ทำให้ดินแดนนี้เต็มไปด้วยโจรผู้ร้ายและความยากแค้น เมื่อรัฐบาลตุรกีพยายามนำสถาบันการปกครองแบบตะวันตก เช่น กฎหมาย ภาษาประจำชาติ และการเกณฑ์ทหารมาใช้ในมาซิโดเนีย ก็ทำให้เกิดความตึงเครียดในหมู่ชาวกรีก ซึ่งมีศัลยวัตรกรรมของตน ชาวอาหรับและชาวสลาฟซึ่งใช้ภาษาที่แตกต่างไปและเป็นสัญลักษณ์ของเชื้อชาติ รวมทั้งชนกลุ่มน้อยต่างๆ ที่เกรงว่าการเป็นทหารเกณฑ์จะถูกใช้ให้ปราบปรามชนเชื้อชาติต่างๆ ดูเหมือนว่าจะเป็นไปได้สำหรับตุรกีที่จะคงความเป็นชาติโดยไม่ยินยอมสละอำนาจเหนือชนชาติอื่น ซึ่งกลุ่มเติร์กหนุ่มไม่ยอมรับเรื่องนี้ ดังนั้นสงครามบอลข่านจึงเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้และมาซิโดเนียก็เป็นสาเหตุของการขัดแย้งกันครั้งนี้

ในวันที่ 8 ตุลาคม ค.ศ. 1912 มอนเตเนโกรประกาศสงครามต่อตุรกี และช่วงเวลาเพียงสัปดาห์เดียว บัลแกเรีย กรีซ และเซอร์เบียก็ทำตาม เมื่อถึงปลายเดือนพวกเขาก็เอาชนะกองทัพเติร์กทุกแห่งในยุโรป พวกเติร์กยังคงเหลือดินแดนเล็กๆ เพียง 2-3 แห่ง การ

พ่ายแพ้อย่างรวดเร็วของเติร์กทำให้มหาอำนาจต่างประหลาดใจ และชัยชนะของพวกเขาตี-
นิยมในบอลข่านคือความหายนะของออสเตรีย-ฮังการี การแตกสลายของจักรวรรดิราชวงศ์
เก่าแก่ นำความตึงเครียดมาสู่จักรวรรดิข้างเคียงซึ่งมีชนกลุ่มน้อยของรัฐในบอลข่านที่มีชัย
ในสงครามครั้งนี้อาศัยอยู่ด้วย แต่ออสเตรีย-ฮังการีก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะป้องกันการสลายตัวนี้
ชัยชนะของสันนิบาตบอลข่านทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ไม่เคยทำมาก่อนของ
มหาอำนาจ ออสเตรีย-ฮังการีสนับสนุนความเป็นเอกราชของแอลเบเนียเพื่อสกัดการรุกคืบ
ของเซอร์เบียสู่ทะเลเอเดรียติก (Adriatic) ในขณะที่รัสเซียยืนหยัดต่อต้านบัลแกเรีย รัฐบาล
เก่าของตนเพื่อป้องกันการยึดครองกรุงคอนสแตนติโนเปิล

ปัญหาตะวันออกยังคงนำความยุ่งยากและความผันผวนด้านนโยบายมาสู่ประเทศ
มหาอำนาจ ที่น่าประหลาดคือการทำให้รัสเซียและออสเตรีย-ฮังการีมีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น
โดยต่างฝ่ายต่างต่อต้านการรุกคืบหน้าของรัฐในบอลข่าน รวมทั้งทำให้เยอรมนีแสวงหาความ
ร่วมมือกับฝรั่งเศสและอังกฤษเพื่อกันรัสเซียออกจากคอนสแตนติโนเปิล แต่ฝรั่งเศสซึ่งมี
เรมงต์ ปวงกาเร (Raymond Poincaré) เป็นผู้นำมีนโยบายต่อต้านเยอรมนีอย่างรุนแรง
เขาปฏิเสธที่จะทำพันธมิตรระหว่างฝรั่งเศสและรัสเซียจะจกกัน ส่วนอังกฤษก็จะต่อต้านก็
ต่อเมื่อมีการประชุมหารือของมหาอำนาจ แต่วิกฤตการณ์กับบรรเทาลงเมื่อบัลแกเรียไม่สามารถ
ยึดอาเดรียโนเปิล (Adrianople) หรือรุกคืบหน้าไปกรุงคอนสแตนติโนเปิล ในเดือนธันวาคม
สันนิบาตบอลข่านต้องสงบศึกกับตุรกี มีการประชุมของตัวแทนมหาอำนาจที่ลอนดอนโดยมี
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศอังกฤษเซอร์เอ็ดเวิร์ด เกรย์ (Sir Edward Grey) เป็น
ประธาน ที่ประชุมไม่สามารถลงข้อสรุปของสงคราม แต่สามารถรับรองและยอมรับข้อเรียกร-
้องของออสเตรีย ซึ่งรัสเซียให้ความเห็นชอบว่าแอลเบเนียควรเป็นเอกราช การประชุมครั้ง
นี้จึงเป็นชัยชนะของลัทธิชาตินิยมในบอลข่าน²¹ ซึ่งเป็นการสวนทางกับข้อตกลงที่เบอร์ลิน
ใน ค.ศ. 1878

ความแตกแยกของสันนิบาตบอลข่าน สันนิบาตบอลข่านไม่สามารถตกลงกัน
ในเรื่องการแบ่งดินแดนได้ เซอร์เบียเข้ายึดครองมาซิโดเนียเกือบทั้งหมด แม้ว่าพวกเซอร์บ
และบัลแกเรียจะยึดครองอาเดรียโนเปิล ในขณะที่พวกกรีกเข้ายึดครองซาโลนิกาและเรียกร้อง
สิทธิเหนือชายฝั่งทะเลเอเจียน ในปลายเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1913 บัลแกเรียเปิดฉากโจมตี
เซอร์เบียและกรีซในเวลาเดียวกัน สงครามบอลข่านครั้งที่ 2 ก็คือข้อขัดแย้งกันระหว่างรัฐใน

บอลข่านเช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เปิดโอกาสให้ตุรกีสามารถยึดอาเดรียโนเปิลกลับคืนและทำให้โรมาเนียเข้าร่วมสงครามต่อต้านบัลแกเรียเพราะหวังจะยึดครองส่วนที่เหลือของคอบรูจา ด้วยเหตุนี้บัลแกเรียจึงพ่ายแพ้ในสงคราม สนธิสัญญาแห่งบูคาเรสต์ (Treaty of Bucharest) ซึ่งบัลแกเรียลงนามร่วมกับกรีซ เซอร์เบีย และโรมาเนียในเดือนสิงหาคม ทำให้กรีซได้ครอบครองมาซิโดเนียได้ ส่วนเซอร์เบียได้มาซิโดเนียเหนือ โรมาเนียได้คอบรูจาตอนใต้ ขณะที่ตุรกียึดครองอาเดรียโนเปิล ซึ่งสนธิสัญญาลอนดอนมอบให้แก่บัลแกเรีย จึงเท่ากับว่ารัฐทั้ง 4 ทำหายนามหาอำนาจและไม่ยอมรับสนธิสัญญาลอนดอน แต่มหาอำนาจก็ไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้เพราะต่างหวาดระแวงกัน²² ถ้าสงครามขยายวงออกไป ย่อมหมายถึงเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีจะอยู่ข้างหนึ่ง ในขณะที่รัสเซียและฝรั่งเศสจะอยู่อีกฝ่าย มหาอำนาจต่างทราบว่สงครามเกือบเกิดขึ้นเพราะข้อขัดแย้งในบอลข่านใน ค.ศ. 1912 - 13 และตระหนักถึงอันตรายจากระบบพันธมิตรที่แสดงออกมา

สงครามบอลข่านทำให้การเมืองระหว่างประเทศกลายเป็นเป็นเรื่องลึกลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ไม่มีประเทศที่มีกรณีพิพาทกันเชื่อว่าการตัดสินเรื่องดินแดนมีผลยั่งยืนถาวร ทั้งเซอร์เบียและมอนเตเนโกรเตรียมทำสงครามกับออสเตรีย-ฮังการีเพื่อปลดปล่อยพวกเซิร์บในบอสเนีย ส่วนบัลแกเรียก็เตรียมแผนการที่จะล้างแค้นเพื่อนบ้านที่เป็นศัตรู และหวังพึ่งพาตุรกีและออสเตรีย-ฮังการีในฐานะพันธมิตร ด้านรัสเซียนั้น หันมาสนใจคาบสมุทรบอลข่านอีก เพราะการสลายตัวของจักรวรรดิออตโตมัน รัสเซียมีแนวโน้มที่จะเข้าข้างเซอร์เบียและโรมาเนียเพื่อต่อต้านบัลแกเรีย แต่รัฐซึ่งมีความกระหายมากขึ้นจากผลประโยชน์ที่ได้รับหรือขมขื่นใจจากความสูญเสียยิ่งเกิดความฮึกเหิมมากขึ้น การทำหายนามหาอำนาจและการเหยียดหยันสนธิสัญญาทำให้รัฐเหล่านี้เชื่อว่าผลประโยชน์หรือความมั่นคงจะได้อะไรมาเพราะการทำสงครามเท่านั้น ทั้งเป็นช่วงเวลาของรัฐต่างๆ ในบอลข่านที่มีข้อพิพาทกันมาตลอดได้เปิดฉากทำสงครามกันอย่างเต็มที่ แต่สงครามเหล่านี้ไม่ได้ทำให้เกิดความตกลงที่เป็นที่ยอมรับหรือมีความแน่นอน การเกิดสงครามขึ้นครั้งใหม่ในภูมิภาคนี้มีที่ท่าว่าจะลุกลามใหญ่โต²³ เพราะทั้งออสเตรีย-ฮังการีและรัสเซียอาจเข้ามาเกี่ยวข้องในที่สุด

◀ ฝ่ายออตโตมันเติร์ก (Ottoman Turks) พ่ายแพ้ต่อสันนิบาตบอลข่าน (Balkan League) ใน ค.ศ. 1912 เพราะกำลังติดพันการต่อสู้กับอิตาลีในแอฟริกาเหนือ ขบวนการเติร์กหนุ่ม (Young Turks movement) ก็กำลังรณรงค์ต่อต้านระบอบเก่า

▶ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1912 ระหว่างสงครามบอลข่านครั้งแรก กองทัพบัลแกเรียยึดเติร์ก-คีลิส (Kirk - Killeses) จากกองกำลังของตุรกี บัลแกเรียเป็นพันธมิตรกับกรีซ เซอร์เบีย และมอนเตเนโกร

ความตึงเครียดและวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1

ในขณะที่ประเทศในยุโรปต่างก็เผชิญกับความตึงเครียดภายในประเทศ ความแตกแยกในระดับระหว่างประเทศก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในทศวรรษก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดวิกฤตการณ์ทางการทูตหลายครั้ง และการแก้ปัญหาแต่ละครั้งก็เพียงแค่ทำให้ยุโรปรอดพ้นจากสงครามอย่างหวุดหวิด ทั้งยังทำให้มีการสะสมความระแวงและความแค้น จนในที่สุดเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ขึ้นอีกเพียงครั้งเดียวก็เพียงพอที่จะทำให้เกิดสงครามระหว่างมหาอำนาจในยุโรปซึ่งทุกฝ่ายต่างได้รับความพินาศ

ความร้ายกาจของสงครามทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนสงครามดูเป็นเรื่องดำมืด แต่ในช่วงทศวรรษก่อนเกิดสงคราม พัฒนาการหลายอย่างดูเหมือนจะเป็นไปในแนวแก้ไขวิกฤตการณ์ไปเรื่อยๆ โดยหลีกเลี่ยงสงคราม และความพยายามที่จะลดความตึงเครียดระหว่างประเทศก็ดูจะเป็นไปได้ มีหลักฐานว่าความรู้สึกในเรื่องลัทธินานาชาติ (Internationalism) เริ่มเพิ่มขึ้น กลุ่มสันติภาพหลายกลุ่มเร่งรัดให้มีความตกลงและความร่วมมือระหว่างประเทศ ทั้งยังเรียกร้องให้มีการลดอาวุธ ขบวนการสังคมนิยมของยุโรปพยายามยุติจักรวรรดของกองทัพของประเทศต่างๆ ในยุโรป ยิ่งกว่านั้น การพึ่งพาอาศัยด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศในยุโรปก็ลดทอนที่ของการเกิดสงครามลง เพราะสงครามมีแต่จะทำให้ผลกำไรจากการค้าขายแลกเปลี่ยนลดลง

อย่างไรก็ตาม พัฒนาการเหล่านี้ก็ทำให้เกิดพัฒนาการด้านอื่นๆ เช่นกัน ความวิตกว่าจะเกิดสงครามทำให้พวกชาตินิยมและแม้แต่วางกลางมีเหตุผลมาโต้แย้งที่จะขอเพิ่มรายจ่ายด้านการทหาร การแข่งขันด้านอาวุธเพิ่มภาระให้แก่การให้ทรัพยากรของประเทศ และความตระหนักด้านการทูตที่เกิดขึ้นหลายครั้งทำให้ผู้บริหารประเทศของยุโรปเกิดภาวะตึงเครียดด้านจิตวิทยา การล่อใจที่รุนแรงที่จะเข้าสู่สงครามและยุติปัญหาอันยากยิ่งโดยเด็ดขาดไปเลยก็เกิดขึ้นในที่สุด

ความตึงเครียดที่เพิ่มขึ้นซึ่งทำให้การแก้ปัญหาระหว่างประเทศยากยิ่งขึ้นนั้นอาจเห็นได้จากวิกฤตการณ์หลายๆ ครั้งที่เกิดขึ้นติดต่อกัน ซึ่งส่วนใหญ่มักเกิดในคาบสมุทรบอลข่าน คือ วิกฤตการณ์บอสเนีย (The Bosnian Crisis ค.ศ. 1908) วิกฤตการณ์โมร็อกโกครั้งที่ 2 (The Second Moroccan Crisis ค.ศ. 1911) และสงครามบอลข่าน (The Balkan Wars ค.ศ. 1912 - 1913) ซึ่งวิกฤตการณ์เหล่านี้ล้วนแต่ทำให้ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์และความต้องการแก้แค้นระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น

สัญญาณอันตรายของสงคราม

การเตรียมการทางทหาร การแข่งขันด้านอาวุธซึ่งเกิดขึ้นควบคู่กับวิกฤตการณ์ทางการทูตไม่ได้ครอบงำรัฐบาลในยุโรปทันที การใช้จ่ายด้านทหารเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ นับตั้งแต่สิ้นสงครามฝรั่งเศส - รัสเซีย ใน ค.ศ. 1871 ทั้งนี้เพราะค่าใช้จ่ายที่แพงกว่าของวิทยาการก้าวหน้าด้านการทหารและการควบคุมอาณานิคม แต่จำนวนเงินที่ใช้ในการทหารของประเทศต่างๆ ในยุโรปจะเพิ่มพูนมากขึ้นหลังจากช่วงเปลี่ยนศตวรรษ

โครงการด้านนาวิกโยธินของเยอรมนีทำให้ความต้องการงบประมาณด้านการทหารสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพัฒนาการของเรือรบแบบเกรดอนอท (Dreadnought) หลังจาก ค.ศ. 1906 ฝ่ายเสนาธิการของเยอรมนียังพยายามปรับปรุงประสิทธิภาพของกองทัพบก ทั้งที่ได้รับการยอมรับแล้วว่าเป็นกองทัพบกที่ดีที่สุดในยุโรป ในต้น ค.ศ. 1913 ร่างพระราชบัญญัติกองทัพบกที่เสนอต่อสภาไรช์ชตาคเรียกร้องให้มีการเพิ่มกำลังกองทัพบกยามสงบจาก 623,000 คนเป็น 820,000 คนในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1914 ฝ่ายเสนาธิการเยอรมันอ้างว่าผลของสงครามบอลข่านทำให้ออสเตรียอ่อนแอลงในขณะที่อิตาลีต้องพะวงกับการรักษาความสงบในลิเบีย ซึ่งหมายความว่ากองทัพบกเยอรมันจะต้องรับภาระหนักขึ้นเพื่อรักษาดุลด้านการทหารของกลุ่มพันธมิตรไตรภาคี (Triple Alliance)

พระราชบัญญัติการทหาร ค.ศ. 1913 ของเยอรมนีทำให้เกิดปฏิกิริยาลูกโซ่ สภาผู้แทนของฝรั่งเศสซึ่งตกใจในพฤติกรรมของฝ่ายเยอรมันในระหว่างวิกฤตการณ์มอร์ริสโคครั้งที่ 2 ได้ลงคะแนนเสียงขยายเวลาประจำการของทหารจาก 2 ปี เป็น 3 ปี กองทหารที่เพิ่มขึ้น จะทำให้กองทัพบกฝรั่งเศสซึ่งไม่รวมกำลังทัพของอาณานิคมมีจำนวนทหารประมาณ 750,000 คน ดังนั้นแม้จะมีประชากรไม่ถึง 2 ใน 3 ของเยอรมนีฝรั่งเศสก็มีกำลังทัพบกเกือบเทียบเท่ากำลังของเยอรมนี ส่วนกองทัพบกรัสเซียซึ่งฟื้นตัวจากความพ่ายแพ้ใน ค.ศ. 1905 ก็มีกำลังพลถึง 1,800,000 คน และเริ่มมีการปรับปรุงโครงสร้างของกองทัพอันมหาศาลนี้ เงินกู้จากฝรั่งเศสถูกนำมาใช้ในการขยายเครือข่ายทางรถไฟสายยุทธศาสตร์ ซึ่งจะทำให้มีการรวมกำลังทัพได้อย่างรวดเร็วตามพรมแดนอังกาเรียและเยอรมนี ในเวลาเดียวกัน ออสเตรีย-ฮังการีก็ทำการปฏิรูปกองทัพซึ่งเพิ่มกำลังทหารจาก 103,000 คนเป็น 160,000 คน และยังประกันว่าถ้าเกิดสงครามจะมีกำลังทหารมากถึง 1 ล้าน 5 แสนคน²⁴

การอภิปรายเรื่องค่าใช้จ่ายทางการทหารเป็นการนำกิจการทหารเข้าสู่การเมือง แต่เบื้องหลังการขัดแย้งกันในสภาฯ ทำให้ฝ่ายทหารสามารถใช้อิทธิพลของตนได้ การเจรจา

ระหว่างนายทหารฝรั่งเศสและอังกฤษกระชับความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศทั้งสองในช่วงก่อนสงคราม ทั้งยังก่อให้เกิดพันธกรณีอย่างไม่เป็นทางการต่อกันซึ่งมีความสำคัญเท่ากับสนธิสัญญาที่มีการลงนาม การตกลงใน ค.ศ. 1912 ทำให้มีการแปรขบวนกำลังทัพเรืออังกฤษและฝรั่งเศส โดยอังกฤษจะรับผิดชอบให้การป้องกันทะเลเหนือและเมืองท่าของฝรั่งเศสด้านช่องแคบให้ปลอดภัยจากการถูกโจมตี แม้ว่าอังกฤษไม่จำเป็นต้องช่วยฝรั่งเศสในกรณีที่ฝ่ายหลังถูกเยอรมันโจมตี แต่ถ้าฝรั่งเศสถูกโจมตี ย่อมหมายความว่าเมืองท่าฝรั่งเศสด้านช่องแคบอาจถูกโจมตีได้ ยกเว้นแต่ว่าอังกฤษจะปฏิบัติตามพันธกรณีซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วเป็นข้อผูกมัดที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่แน่นอนมาก นอกจากนี้การเจรจาทางการทหารระหว่างปารีสและเซนต์ปีเตอส์เบิร์กก็กระชับความเป็นพันธมิตรทางการเมืองระหว่างฝรั่งเศสและรัสเซียหลังจาก ค.ศ. 1912 และแรงกดดันด้านการทหารนี้เป็นหลักการสำคัญที่ทำให้ฝรั่งเศสยินยอมให้รัสเซียกู้เงินเพื่อสร้างทางรถไฟสายยุทธศาสตร์ในรัสเซีย

ทางด้านมหาอำนาจกลางนั้น การวางแผนด้านการทหารอย่างเป็นทางการนั้นน้อยมาก อิตาลีตกลงในต้น ค.ศ. 1914 ที่จะสนับสนุนทหารบก 3 เหล่าและทหารม้า 2 กอง แก่กองทัพเยอรมันในเหตุการณ์สงคราม และกองทัพเรืออิตาลีจะระงับการเคลื่อนกำลังทัพของฝรั่งเศสจากแอฟริกาเหนือ แต่คำมั่นสัญญาทางการทหารของอิตาลีขึ้นอยู่กับการประเมินพันธกรณีภายใต้เงื่อนไขของกติกาสัญญาพันธมิตรไตรภาคี ทางด้านเยอรมนีและออสเตรียนั้นมีแผนร่วมกันคือ ถ้าเกิดสงครามกองทัพออสเตรียจะหยุดยั้งกองทัพรัสเซียในขณะที่ฝ่ายเยอรมันบุกโจมตีฝรั่งเศส แต่ทั้งสองฝ่ายมีการเตรียมการประสานงานในแง่ยุทธวิธีน้อยมาก อย่างไรก็ตาม การติดต่อระหว่างนายทหารเยอรมันและออสเตรียกระชับความรู้สึกถึงจุดหมายร่วมกัน ทั้งนายพล เฮลมุท ฟอน โมลท์เก (Helmut von Moltke) หัวหน้าคณะเสนาธิการทหารของเยอรมันก็ยังให้คำคำประกันถึงการช่วยเหลือของเยอรมนีต่อออสเตรียในกรณีที่เกิดสงครามกับเซอร์เบีย การที่ฝ่ายทหารเข้าสู่แนวตั้งทางการเมืองนั้นไม่ได้มีการยับยั้งจากผู้นำทางการเมืองของเยอรมัน ในฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1914 โมลท์เกได้ตั้งข้อสังเกตกับคอนราด ฟอน ฮอตเซนดอร์ฟ (Conrad von Hotzendorf) หัวหน้าคณะเสนาธิการออสเตรียว่าดุลอำนาจทางการเมืองของเยอรมนีและออสเตรียเวลานั้นกำลังได้เปรียบฝ่ายตรงกันข้าม แต่เขาเกรงว่าถ้าซ้ำต่อไปความได้เปรียบนี้อาจลดลง คำแนะนำในลักษณะนี้สามารถเร่งเร้าให้ออสเตรียเกิดความต้องการสงครามโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวคอนราดเอง²⁵

การกระชับความเข้มแข็งของกำลังทหารทั่วยุโรปสะท้อนถึงความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างประเทศที่เพิ่มขึ้น แต่การเตรียมการทางการทหารเหล่านี้ได้รับการวางแผนเพื่อป้องกันกากรุกราน ไม่ใช่เพื่อส่งเสริมสงคราม แต่ความเข้มแข็งทางการทหารจะมีความหมายก็ต่อเมื่อรัฐบาลเตรียมการส่งกำลังทัพเข้าสู่สงคราม หรืออย่างน้อยก็สามารถยืนยันแก่ฝ่ายตรงกันข้ามว่าจะทำเช่นนั้น ดังนั้นภาระหน้าที่ขั้นพื้นฐานของทหารอาชีพคือเตรียมแผนการสงคราม ใน ค.ศ. 1914 แผนการขึ้นอยู่กับตารางเวลาของรถไฟ ทหารยังเดินทัพด้วยเท้าและม้า แต่การชุมนุมพลทำโดยทางรถไฟ หลักการของผู้บัญชาการทัพทั้งหลายขึ้นอยู่กับแนวความคิดแบบนโปเลียนว่าจะต้องมีการชุมนุมพลกำลังชั้นเยี่ยมอย่างรวดเร็วทันทีที่เกิดสงคราม กองทัพบกปรัสเซียได้ทำตามแผนนี้เป็นผลสำเร็จอย่างงดงามในการสงครามเมื่อ ค.ศ. 1864, 1866 และ 1870 - 1871 โดยการใช้ทางรถไฟยุทธศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพและเตรียมคำสั่งเคลื่อนพลอย่างระมัดระวัง ความสำเร็จของปรัสเซียในการสงครามเหล่านี้ครอบงำความคิดทางการทหารของยุโรประหว่าง ค.ศ. 1871 - 1914 ว่ากองทัพบกต้องคำนวณเวลาซึ่งต้องการสำหรับการรวมพลและเข้าสู่สงครามเป็นวันและชั่วโมง นักยุทธศาสตร์ได้คาดการณ์ว่าวันหนึ่งหรือแม้แต่ครึ่งวันอาจพิสูจน์ผลของสงครามว่าแพ้หรือชนะ ซึ่งผลของความคิดนี้ทำให้การออกคำสั่งเพื่อเคลื่อนพลเท่ากับเป็นการประกาศสงคราม เพราะเมื่อกองทัพเคลื่อนพล ย่อมไม่สามารถถอยกลับได้โดยไม่สร้างความสับสนและการเสี่ยงต่อการถูกโจมตี

ข้อกำหนดแผนการชลีฟเฟิน (Schlieffen) กลายเป็นพื้นฐานสำหรับปฏิบัติการทางการทหารของเยอรมนี ในการสงครามด้านภาคพื้นทวีปยุโรป ซึ่งทำให้เยอรมนีมีทางเลือกน้อยมากในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์สงคราม แผนการนี้คาดการณ์ถึงการโจมตีสองด้าน คือด้านฝรั่งเศสก่อนและต่อมาก็ด้านรัสเซีย ทั้งยังรับรองว่าสงครามที่เกิดจากการขัดแย้งกันในคาบสมุทรบอลข่านระหว่างออสเตรียและรัสเซียจะกลายเป็นสงครามทั่วทั้งยุโรปทันที เยอรมนีเข้าช่วยเหลือออสเตรีย ด้วยการวางแผนว่าจะส่งกองทัพไปสู่ฝรั่งเศสโดยข้ามประเทศเบลเยียม เท่ากับว่าฝ่ายทหารเยอรมันละเมิดพันธกรณีทางการเมืองที่ถือปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านานในการที่นานาประเทศจะนับถือความเป็นกลางของเบลเยียม และทำให้การแทรกแซงของอังกฤษเกิดขึ้นได้²⁶

เมื่อเวลาเคลื่อนพลมาถึงจริง ๆ ฝ่ายทหารจะกลายเป็นผู้กำหนดนโยบายของประเทศทันที การเตรียมการด้านการทหารในยุโรปจึงเป็นการเพิ่มทั้งความตึงเครียดและลดขอบเขตของปฏิบัติการทางการทูต

ขบวนการสันติภาพ

ในขณะที่มีการแข่งขันด้านอาวุธ ก็มีขบวนการหลายขบวนการเกิดขึ้นในยุโรปซึ่งเรียกร้องให้ยกเลิกการสะสมอาวุธ ให้มีการใช้กฎหมายระหว่างประเทศและการตัดสินกรณีพิพาทแทนที่การปะทะกันด้วยกำลัง นับตั้งแต่สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาแล้วที่นักทฤษฎีกฎหมายพยายามแสวงหาพื้นฐานสำหรับกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งจะวางระเบียบกิจการระหว่างรัฐ ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ข้อตกลงระหว่างประเทศได้เพิ่มขึ้นเช่น ระเบียบทางไปรษณีย์ การติดต่อทางโทรเลข และการควบคุมเส้นทางน้ำ แม้ว่าความตกลงเหล่านี้จะเป็นความสำเร็จส่วนน้อย แต่ก็เป็นที่ชื่นชมสรรเสริญผู้ไม่สันติให้เชื่อว่าข้อตกลงเช่นนี้อาจขยายไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองได้ ในช่วงเปลี่ยนศตวรรษ สมาคมสันติภาพหลายแห่งรวมทั้งองค์การเอกชนระหว่างประเทศเริ่มพิมพ์จุลสารเพื่อเรียกร้องให้มีการจำกัดหรือแม้แต่ยกเลิกการแข่งขันกันทางอาวุธ ความคิดเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองที่ยึดถือแนวปฏิบัติที่เริ่มกังวลกับค่าใช้จ่ายทางการทหาร

ก้าวที่มุ่งสู่การตกลงปัญหาโดยสันติของข้อขัดแย้งระหว่างประเทศเริ่มใน ค.ศ. 1899 ด้วยการเรียกประชุมของ "การประชุมเพื่อสันติภาพ" (Peace Conference) ที่กรุงเฮก (Hague) ด้วยการส่งเสริมของซาร์นิโคลัสที่ 2 พระองค์เรียกร้องให้มีการประชุมเพื่อแสวงหาพื้นฐานสำหรับจำกัดการแข่งขันด้านอาวุธและหากเป็นไปได้ตัดสินกรณีพิพาทระหว่างประเทศ ข้อเรียกร้องของซาร์ส่วนหนึ่งเกิดจากแรงกระตุ้นด้านมนุษยธรรมและอีกส่วนหนึ่งเกิดจากความปรารถนาที่จะลดภาระด้านการทหารของรัสเซีย การประชุมที่กรุงเฮกมีผลเพียงแค่มหาอำนาจต่างมาพูดจาซ้ำๆ ซากๆ และทำให้เกิดความสงสัยมากขึ้น หลังจากมีการอภิปรายที่ปราศจากผลหลายวัน ผู้แทนของประเทศต่างๆ ก็ยอมรับข้อเสนอสำหรับการสถาปนาศาลระหว่างประเทศขึ้นที่กรุงเฮก สำหรับพิจารณาตัดสินกรณีพิพาท ความอ่อนแอของสถาบันนี้ทำให้ไม่มีความหมายในการบังคับกรณีพิพาทให้ใช้ประโยชน์จากสถาบันแห่งนี้

การประชุมสันติภาพครั้งที่ 2 ที่กรุงเฮกใน ค.ศ. 1907 ยิ่งพิสูจน์ถึงความไม่มีผลมาตรการต่างๆ ที่ยอมรับล้วนแต่มุ่งที่จะทำให้การทำสงครามมีมนุษยธรรมมากขึ้นเท่านั้น เช่น การให้การคุ้มครองแก่ประเทศที่เป็นกลางและนักโทษสงคราม ดังนั้นจึงไม่มีมติยกเลิกการทำสงคราม ในขณะที่เดียวกันประเทศต่างๆ รวมทั้ง อังกฤษ ฝรั่งเศส ประเทศสแกนดิเนเวีย (Scandinavia) และอิตาลีต่างผูกมัดตนเองเข้ากับแนวความคิดของการตัดสินการโต้แย้งเฉพาะกรณีในระหว่างพวกเขาเอง แต่ขอบเขตที่จำกัดของความตกลงนี้หมายความว่ามันเป็นเพียงขั้นตอนทดลองสำหรับการยอมรับกฎหมายระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ ยังมีองค์กรต่างๆ เช่น สหภาพรัฐสภานานาชาติ (Interparliamentary Union) และการประชุมใหญ่สันติภาพสากล (Universal Peace Congress) ซึ่งจัดการประชุมในแต่ละปีเพื่อเตรียมข้อเสนอที่จะกระชับความร่วมมือระหว่างประเทศ แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะได้รับการสนับสนุนจากคนที่มีหลักการสูงส่งและมีความฉลาด แต่องค์กรเหล่านี้ก็ขาดอำนาจที่จะแปรมติของที่ประชุมไปสู่กฎที่สามารถใช้บังคับได้ ไม่มีประเทศใดที่จะยินยอมเสียสละไปมากกว่าอธิปไตยส่วนที่น้อยที่สุด ในการขาดอำนาจที่เหนือกว่าอำนาจของประเทศใดๆ ย่อมทำให้หนทางที่จะใช้มาตรการลงโทษประเทศที่ฝ่าฝืนระเบียบเป็นไปไม่ได้ ภาวะล่อแหลมเช่นนี้จะทำลายประสิทธิภาพขององค์กรระหว่างประเทศในที่สุด²⁷

พวกชนชั้นกลางเสรีนิยมและพวกคนร่ำรวยที่มีใจกุศลซึ่งสนับสนุนองค์กรสันติภาพของเอกชนเชื่อว่าสันติภาพเป็นประโยชน์ทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจต่อทุกประเทศ พวกเขาเชื่อว่าไม่ช้าหรือเร็ว ผลประโยชน์ร่วมกันนี้จะเป็นที่ยอมรับและมาตรการปฏิบัติเพื่อการกำจัดนโยบายสงครามจะได้รับการนำมาใช้ในที่ที่สุด ข้อสรุปเหล่านี้แสดงถึงความเชื่อมั่นแบบเสรีนิยมว่าในที่สุดเหตุผลจะเป็นฝ่ายมีชัย ความแน่ใจว่าทุกประเทศมีส่วนร่วมในภาระหน้าที่เดียวกันและมีศรัทธาต่อความก้าวหน้าของมนุษยชาติ ความรู้สึกเช่นนี้เป็นความจริงใจ แต่ความหวังเหล่านี้เกิดขึ้นควบคู่กับความรักชาติของมวลชนในแต่ละประเทศ อันเป็นอารมณ์ที่แม้แต่ผู้ใฝ่สันติก็ยังรู้สึกว่ามีพลังซึ่งยิ่งกว่าความต้องการสันติภาพ

สงครามโลกครั้งที่ 1 : ความสำคัญและผลสืบเนื่อง

เมื่อเริ่มคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมทำให้วิทยาการทั้งสองแขนงมีความสำคัญยิ่ง เพราะนำมาสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร แต่ผลสะท้อนจากการพัฒนาดังกล่าวกลับนำไปสู่การแข่งขันและวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศซึ่งตัดสินกันด้วยสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งแสดงถึงจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งของอารยธรรมตะวันตก และความเสื่อมของยุโรปในฐานะผู้นำทางการเมืองของโลก แม้ความเสื่อมของยุโรปจะปรากฏชัดเจนในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่เนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นทั้งผลสะท้อนและมีความสืบเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 1 จึงทำให้นักประวัติศาสตร์มีความเห็นว่า การสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น เป็นเพียงการพักรบซึ่งไม่ได้นำสันติภาพมาสู่ยุโรปอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงนับว่า ค.ศ. 1914 เป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของประวัติศาสตร์สมัยใหม่ สงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เป็นเครื่องกำหนดวิถีการเมืองระหว่างประเทศในปัจจุบันนี้

สาเหตุของสงครามโลกครั้งที่ 1

ปัญหาที่นำไปสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น มีทั้งปัญหาเรื้อรังซึ่งเกิดจากข้อขัดแย้งระหว่างประเทศในยุโรปตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนถึงปัญหาที่เป็นชนวนระเบิดของสงครามโดยตรง ปัญหาที่เป็นสาเหตุของสงครามโลกครั้งที่ 1 จะสรุปได้ดังนี้-

1. ปัญหาคาบสมุทรบอลข่าน (Balkan Peninsula)

ดินแดนในคาบสมุทรบอลข่านเป็นบริเวณที่ประเทศมหาอำนาจโดยเฉพาะรัสเซียและออสเตรีย-ฮังการี ต้องการเข้าครอบครอง ทั้งสองฝ่ายต่างแข่งขันกันเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ การแทรกแซงของรัสเซียในรัฐเล็กๆ ที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวสลาฟ (Slav) ที่ตกอยู่ใต้การปกครองของออสเตรีย-ฮังการี ทำให้ฝ่ายหลังไม่พอใจ และเชื่อว่ารัสเซียสนับสนุนให้ชนกลุ่มน้อยที่อยู่ใต้การปกครองของจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี ทำการแข็งข้อเพื่อให้บรรลุผลตามลัทธิรวมชนเชื้อชาติสลาฟ (Pan-Slavism) ซึ่งรัสเซียเป็นผู้นำ ปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ออสเตรีย-ฮังการี ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศตึงเครียดมากขึ้น ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เมื่อเกิดสงครามในคาบสมุทรระหว่างจักรวรรดิออตโตมัน (Ottoman Empire) ฝ่ายหนึ่ง และรัฐในคาบสมุทรบอลข่าน ซึ่งประกอบด้วยเซอร์เบีย (Serbia) บัลแกเรีย (Bulgaria) มอนเตเนโกร (Montenegro) และกรีซ (Greece) อีกฝ่ายหนึ่ง ผลปรากฏว่าฝ่ายออตโตมันพ่ายแพ้ในการรบและต้องสูญเสียดินแดนและอิทธิพลในยุโรป

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายชนะกลับแตกแยกกันเอง ในสงครามบอลข่านครั้งที่ 2 ซึ่งกรีซ เซอร์เบีย รมานี และจักรวรรดิออตโตมัน ร่วมกันรบกับบัลแกเรีย ผลของสงครามทำให้บัลแกเรียสูญเสียดินแดนในแคว้นมาซิโดเนียเกือบทั้งหมดให้แก่เซอร์เบียและกรีซและบริเวณอาเดรียโนเปิล (Adrianople) ให้แก่จักรวรรดิออตโตมัน ข้อเรียกร้องของเซอร์เบียที่ต้องการดินแดนส่วนหนึ่งของแอลเบเนียเพื่อหาทางออกสู่ทะเลเอเดรียติก (Adriatic Sea) กลับถูกขัดขวางจากมติที่ประชุมระหว่างประเทศมหาอำนาจ และจากรัฐในคาบสมุทรบอลข่านและจักรวรรดิออตโตมัน ทั้งนี้เซอร์เบียและมอนเตเนโกรต้องยอมรับการสถาปนาประเทศแอลเบเนียซึ่งปิดกั้นทางออกสู่ทะเลของเซอร์เบีย²⁸ ความเคียดแค้นของเซอร์เบียและรัสเซียซึ่งสนับสนุนเซอร์เบียจึงมุ่งไปที่ออสเตรีย-ฮังการี เพราะออสเตรีย-ฮังการีขัดขวางผลประโยชน์ของตนเป็นครั้งที่ 2 โดยในครั้งแรกเกิดขึ้นใน ค.ศ. 1908 เมื่อออสเตรีย-ฮังการี ได้ผนวกเอาแคว้นบอสเนีย (Bosnia) และเซอร์เซโกวินา (Herzegovina) ซึ่งเซอร์เบียมุ่งหวังจะให้เป็น

มาคภูมิของชาวสลาฟทางใต้ไป^{๒๙} หลังจากนั้นอีกเพียง 5 ปี หรือใน ค.ศ. 1913 ออสเตเรีย-ฮังการี ก็เป็นผู้นำในการขัดขวางผลตอบแทนที่สำคัญที่สุดในการทำสงครามบอลข่านของเซอร์เบียอีก พวกชาตินิยมชาวเซิร์บ (Serb) จึงต้องการทำลายราชวงศ์ฮับสบูร์ก (Habsburg) ซึ่งถือว่าเป็นผู้ขัดขวางแผนการสร้างเซอร์เบียให้เป็นมหาอำนาจ

2. ลัทธิชาตินิยมและการทหาร

เมื่อเริ่มคริสต์ศตวรรษที่ 20 อิทธิพลของลัทธิชาตินิยมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เร่งเข้าให้มีการรวมชาติเยอรมนีและอิตาลีในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้แปรเปลี่ยนเป็นความหลงชาติ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศในยุโรปต่างคิดว่าประเทศของตนมีความยิ่งใหญ่และมองเห็นชาติอื่นๆ ต้อยคุณค่า ลัทธิชาตินิยมทำให้ประชากรของแต่ละชาติเชื่อว่า เป็นสิทธิอันชอบธรรมที่จะแสวงหาและรักษาผลประโยชน์ของชาติตน โดยไม่ต้องคำนึงถึงสิทธิและผลประโยชน์ของชาติอื่น ความคิดดังกล่าวนำไปสู่ความตึงเครียดก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 อารมณ์และข้อเรียกร้องที่รุนแรงของประชาชนบีบบังคับให้รัฐบาลของแต่ละประเทศ ต้องคล้อยตามมติของพลเมือง ซึ่งนับวันจะทวีความกดดันมากขึ้น

พลังของลัทธิชาตินิยมนั้นเห็นได้ชัดที่สุดจากพรรคสังคมนิยมของประเทศต่างๆ ในทุกๆ พรรคจะมีผู้ที่สามารถหาเหตุผลในการสนับสนุนรัฐบาลของตน เมื่อวิกฤตการณ์สงครามเกิดขึ้น นักสังคมนิยมในแต่ละประเทศถอนตัวจากท่าทีว่าจะก่อการนัดหยุดงานทั่วไป ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิวัติและอาจทำให้ประเทศพ่ายแพ้ในการสงคราม หลังจากการล้มเลิก พรรคสังคมนิยมในแต่ละประเทศต่างก็ลงมติสนับสนุนรัฐบาลของตนในการทำสงคราม การรับรองดังกล่าวแสดงว่าลัทธิสังคมนิยมของยุโรปมีลัทธิชาตินิยมที่ลึกซึ้งแฝงอยู่

ลัทธิชาตินิยมเป็นทั้งพลังสร้างเสริมและพลังทำลายในประวัติศาสตร์ยุโรป มันช่วยรวมประเทศในยุโรปเข้าเป็นรัฐบาลที่มีศูนย์อำนาจที่เข้มแข็ง แต่มันก็แยกประเทศและชาวยุโรปออกจากกัน ใน ค.ศ. 1914 ลัทธิชาตินิยมเปลี่ยนชาวยุโรปไปสู่จุดมุ่งหมายในการทำลายล้าง แม้ว่าจะมีการประกาศถึงความตั้งใจของพวกสังคมนิยมยุโรปที่จะป้องกันความหายนะเช่นนั้นไม่ให้เกิดขึ้น

สัญลักษณ์ของความเข้มแข็งและเกียรติภูมิของประเทศคือกำลังทหาร กองทัพแข็งแกร่งและยิ่งใหญ่ได้กลายเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับประเทศต่างๆ ในการแสวงหาผลประโยชน์ ผดุงความจงรักภักดีและความภูมิใจของประชากรในประเทศชาติ ทั้งผู้ปกครองและประชาชนต่างให้ความนับถือและสนับสนุนการทหาร รัฐบาลของแต่ละประเทศต่างเพิ่ม

งบประมาณทางการทหารเพื่อเสริมสร้างฐานะของตนในการเมืองระหว่างประเทศ ประเทศผู้นำในเรื่องนี้คือเยอรมนีซึ่งมีความเข้มแข็งทางทหารมาก และมหาอำนาจอื่นๆ ก็พยายามแข่งขันกับเยอรมนี ดังนั้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยกเว้นอังกฤษแล้วประเทศชั้นนำในยุโรปทุกประเทศได้ใช้ระบบเกณฑ์ทหาร ผลก็คือ แต่ละประเทศมีกองทัพซึ่งยิ่งใหญ่และเข้มแข็ง ทำให้แนวโน้มที่จะตัดสินกรณีพิพาทต่างๆ ด้วยกำลังทหารมีอยู่อย่างมาก เพราะต่างก็เชื่อในความสามารถและเกียรติภูมิของกองทัพของตน

การแพร่ขยายของลัทธิการทหารที่เชื่อว่า การเตรียมพร้อมสำหรับสงครามเป็นการรักษาสันติภาพและผลประโยชน์ที่ดีที่สุด ทำให้เกิดการดูถูกการดำเนินการทางการทูต และเชื่อว่าชัยชนะขั้นสุดท้ายไม่ได้อยู่ที่การเจรจาทางการทูต แต่อยู่ที่การสร้างกองทัพให้ยิ่งใหญ่กว่ากำลังทหารของฝ่ายตรงข้ามรวมกัน การยอมรับแนวความคิดดังกล่าวก็คือการยอมรับการแข่งขันด้านอาวุธโดยไม่มีข้อจำกัด แม้ว่าบางประเทศอาจไม่หวังเป็นผู้ที่มีกำลังเข้มแข็งที่สุด แต่ก็ไม่กล้าอยู่ล้าหลังชาติอื่น สถานการณ์ของยุโรปในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงอยู่ในลักษณะของการแข่งขันและมีความเชื่อว่า การแก้ปัญหาคือการทำสงคราม

3. ลัทธิจักรวรรดินิยม

ความสำเร็จในการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้การผลิตของยุโรปเพิ่มขึ้น บรรดานายทุนอุตสาหกรรมซึ่งมีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังนักการเมืองหรือรัฐบาลของแต่ละประเทศ ได้เรียกร้องให้รัฐบาลของตนแสวงหาดินแดนโพ้นทะเล เพื่อเป็นทั้งตลาดระบายสินค้าและแหล่งวัตถุดิบ ประเทศที่เป็นผู้นำด้านอุตสาหกรรม เช่น อังกฤษและฝรั่งเศสนั้น ได้เริ่มแสวงหาอาณานิคมก่อนประเทศอื่น จึงมีอาณานิคมทั่วโลกทั้งในเอเชีย แอฟริกา เมื่อดินแดนส่วนใหญ่ตกเป็นของประเทศทั้งสอง จึงทำให้ประเทศที่เริ่มการแสวงหาอาณานิคมล่าช้า เช่น เยอรมนีต้องแข่งขันกับประเทศเจ้าอาณานิคมเดิม การที่เยอรมนีเสริมสร้างกองทัพเรือของตนให้เข้มแข็งเพื่อการเป็นมหาอำนาจทางทะเลทำให้อังกฤษไม่พอใจ เพราะนอกจากจะเป็นการทำหายอังกฤษแล้ว กองทัพเรือของเยอรมนียังเป็นกำลังสำคัญในการเปิดตลาดการค้าโพ้นทะเลของเยอรมนี³⁰ ซึ่งปรากฏว่าสินค้าอุตสาหกรรมของเยอรมนี โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จำพวกเหล็กและเคมีได้รับความนิยมจากตลาดโลกมาก จึงทำให้อังกฤษต้องสูญเสียตลาดการค้าหลายแห่งให้แก่เยอรมนี

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เยอรมนีก็ได้เริ่มการแสวงหาอาณานิคมอย่างจริงจัง และพยายามแสวงหาผลประโยชน์จากดินแดนที่ยังไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลการครอบครองของ

ชาติใดชาติหนึ่งโดยเฉพาะเช่นจีนและแอฟริกา แต่การแข่งขันเพื่อหาอาณานิคมของเยอรมนี ทำให้มีข้อขัดแย้งกับประเทศเจ้าอาณานิคม เช่น อังกฤษ และฝรั่งเศส ภายหลังจากสิ้นอำนาจของบิสมาร์คใน ค.ศ. 1890 นโยบายของเยอรมนีในการแสวงหาอาณานิคมก็เป็นไปในทางก้าวร้าว รุนแรงขึ้น นโยบายดังกล่าว ทำให้เยอรมนีต้องเผชิญหน้ากับฝรั่งเศสในกรณีพิพาทมอริออคโค ซึ่งนำไปสู่วิกฤตการณ์มอริออคโคครั้งแรกใน ค.ศ. 1905 - 1906³¹ และครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1911 และเกือบจะทำให้เกิดสงครามระหว่างเยอรมนีและฝรั่งเศส กรณีพิพาทมอริออคโคทำให้ความแตกแยกระหว่างประเทศมหาอำนาจเพิ่มขึ้น และการแบ่งกลุ่มก็เห็นได้ชัดขึ้น เพราะในขณะที่อังกฤษและรัสเซียสนับสนุนฝรั่งเศส ออสเตรีย-ฮังการีก็สนับสนุนเยอรมนี

4. การขยายตัวของระบบพันธมิตรทางทหาร

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ประเทศมหาอำนาจในยุโรปเริ่มมีการรวมกลุ่มพันธมิตร โดยในครั้งแรกเยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี และอิตาลี ได้รวมตัวเป็นพันธมิตรใน ค.ศ. 1882 เรียกว่ากลุ่มไตรภาคี (Triple Alliance) ใน ค.ศ. 1894 ฝรั่งเศสและรัสเซียก็ได้ลงนามในสัญญาร่วมป้องกัน (Franco - Russian Defensive Alliance) อย่างไรก็ตาม การแบ่งกลุ่มดังกล่าวยังไม่ตายตัวนัก เพราะเยอรมนียังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับรัสเซียและอังกฤษยังไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

แต่ใน ค.ศ. 1905 ระบบพันธมิตรระหว่างประเทศมหาอำนาจเริ่มขยายตัวและมีลักษณะไม่ยืดหยุ่น โดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของอังกฤษ ซึ่งประจักษ์ว่าสงครามบัวร์ (Boer War - ค.ศ. 1899 - 1902) ทำให้ประเทศต่างๆ ในยุโรปและสหรัฐอเมริกาทำที่ที่ไม่เป็นมิตรกับอังกฤษ การถูกรุมประณามจากประเทศต่างๆ ทำให้อังกฤษรู้สึกถึงอันตรายจากการยึดนโยบายไม่ยุ่งเกี่ยว (Splendid Isolation) และเริ่มแสวงหาพันธมิตรจากประเทศมหาอำนาจในภาคพื้นทวีปยุโรป ในครั้งแรกอังกฤษสนใจที่จะเป็นพันธมิตรกับเยอรมนี แต่นโยบายของเยอรมนีในการเสริมสร้างกำลังทางนาวิกและการสร้างทางรถไฟสายแบกแดด (Baghdad Railway) ทำให้อังกฤษเห็นว่าเป็นอันตรายต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของตน³² เพราะประเด็นแรก ทำให้เยอรมนีเป็นคู่แข่งด้านแสนยานุภาพทางเรือกับอังกฤษ ส่วนประเด็นหลังทำให้เยอรมนีมีอำนาจควบคุมทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองของจักรวรรดิออตโตมัน ยังผลให้อังกฤษต้องสูญเสียอิทธิพลในตะวันออกไกล (Near East)

นอกจากนี้ ผู้นำของรัฐบาลเยอรมันก็ไม่ได้แสดงความสนใจที่จะเป็นพันธมิตรกับอังกฤษอย่างจริงจัง ดังนั้นอังกฤษจึงหันความสนใจมายังฝรั่งเศสซึ่งพร้อมที่จะเป็นพันธมิตรกับอังกฤษ ในวันที่ 8 เมษายน ค.ศ. 1904 อังกฤษและฝรั่งเศสได้ลงนามใน "ความเข้าใจฉันมิตร" (Entente Cordiale)³³ ซึ่งเป็นข้อตกลงที่จะยุติกรณีพิพาทในเรื่องอาณานิคม โดยฝรั่งเศสถอนข้อเรียกร้องต่างๆ เหนืออียิปต์ ในขณะที่อังกฤษยอมรับว่าฝรั่งเศสมีผลประโยชน์ในมอริออคโค และสัญญาว่าจะให้การสนับสนุนทางการทูตต่อแผนการของฝรั่งเศสที่จะยึดครองมอริออคโค

"ความเข้าใจฉันมิตร" เป็นจุดเริ่มต้นของระบบพันธมิตรความตกลงไตรภาคี (Triple Entente) ระหว่างอังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย ใน ค.ศ. 1907³⁴ แม้ว่าข้อตกลงขั้นแรกระหว่างประเทศมหาอำนาจทั้งสาม จะไม่รวมถึงการผูกพันทางการทหาร แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้น ทั้งสามประเทศก็ตกลงที่จะให้ความร่วมมือทางการทหารระหว่างกันและแต่ละประเทศก็สัญญาว่าจะไม่มีการแยกทำสนธิสัญญาสันติภาพกับเยอรมนี

ระบบพันธมิตรทำให้สงครามระดับภูมิภาคระหว่างออสเตรีย-ฮังการีกับเซอร์เบียหรือออสเตรีย-ฮังการีกับรัสเซียขยายตัวเป็นสงครามโลก เพราะข้อผูกพันในสัญญาที่ประเทศอื่นๆ ทำไว้กับประเทศคู่สงคราม ระบบพันธมิตรยังทำให้ทั้งสองฝ่ายไม่พยายามยุติข้อพิพาทโดยสันติวิธี เพราะต่างฝ่ายต่างถือว่ามีพันธมิตรที่เข้มแข็ง การยอมรับข้อไกล่เกลี่ยใดๆ ไม่เพียงพอแต่ทำให้ประเทศคู่กรณีรู้สึกว่าเป็นการเสียดุลภูมิของตน แต่ยังคงเป็นการแสดงถึงความอ่อนแอของประเทศที่เป็นพันธมิตรกับประเทศคู่กรณี ที่ไม่ยินยอมช่วยเหลือพันธมิตรของตน ดังจะเห็นว่า เยอรมนีสนับสนุนให้ออสเตรีย-ฮังการีใช้มาตรการที่รุนแรงกับเซอร์เบีย ในขณะที่รัสเซียทำการปกป้องเซอร์เบียและฝรั่งเศสมีท่าทีเข้าข้างรัสเซีย เป็นต้น

การเกิดขึ้นของสงครามในฤดูร้อน ค.ศ. 1914

การสังหารอาชฎิฟรานซิส - เฟอ์ดินานด์ (Archduke Francis - Ferdinand)

ข่าวลือเรื่องสงครามได้เกิดขึ้นเป็นเวลาร่วมทศวรรษก่อนที่วิกฤตการณ์จะเกิดขึ้นในฤดูร้อน ค.ศ. 1914 และนำมาซึ่งสงคราม ดังนั้นจึงไม่มีเหตุผลใดที่เวลานั้นจะเชื่อว่าอันตรายจากสงครามครั้งนี้่น่ากลัวกว่าครั้งอื่นๆ ที่เป็นมาในอดีต เหตุการณ์ที่ชักนำไปสู่การทูตของสงครามคือการสังหารอาชฎิฟรานซิส เฟอ์ดินานด์ รัชทายาทของราชบัลลังก์ออสเตรีย-ฮังการี ระหว่างการทรงเยือนเมืองซาราเจโว (Sarajevo) ในวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 1914

การเยื้องค้ำถั่วเป็นการยั่วโทษของพวกชาตินิยมเซอร์เบีย เพราะซาราเยโวเป็นเมืองหลวงของแคว้นบอสเนียซึ่งเพิ่งถูกออสเตรียผนวก อันเป็นการทำลายความหวังของเซอร์เบียที่จะให้บอสเนียเป็นมาตุภูมิของชนชาติสลาฟ ทั้งการเยื้องซาราเยโวครั้งนี้ยังประจวบเข้ากับวันครบรอบสงครามแห่งคอสโซโว (Battle of Kosovo) ซึ่งมีผลทำให้เซอร์เบียพ่ายแพ้แก่พวกเติร์ก ใน ค.ศ. 1389 อันเป็นการยุติอิสรภาพของเซอร์เบีย ฆาตกรคือกาวิลโล ปรีนซิพ (Gavrilo Princip) เป็นพลเมืองออสเตรียเชื้อสายเซอร์เบียซึ่งรับอาวุธจากเซอร์เบีย แผนฆาตกรรมถูกกำหนดในนครเบลเกรด (Belgrade) เมืองหลวงของเซอร์เบีย ปรีนซิพและพรรคพวกของเขาแอบข้ามพรมแดนเซอร์เบียมาสู่ออสเตรียด้วยความร่วมมือของทหารรักษาการณ์พรมแดนเซอร์เบียก่อนที่ฟรานซิส เฟอ์ดินานด์จะเดินทางมา หัวหน้าหน่วยสืบราชการลับทางการทหารของเซอร์เบียคือพันเอกดรากูติน ดิมิทริวิช (Dragutin Dimitrievich) ล่วงรู้ถึงแผนการนี้และให้ความช่วยเหลือผู้ก่อการร้าย แม้ว่าอัศวินมหาเสนาบดีของเซอร์เบียจะไม่ทราบถึงแผนการที่แท้จริง แต่ก็สงสัยว่าจะมีการกระทำที่หุนหันพลันแล่นเกิดขึ้น จึงได้เตือนให้ทางเวียนนาให้ระงับการเยือนของฟรานซิส เฟอ์ดินานด์

ขอบเขตของการเกี่ยวข้องกับเซอร์เบียในการฆาตกรรมยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดในเวลานั้น แต่ออสเตรียก็มีเหตุผลในการประณามเซอร์เบียเพราะทั้งหนังสือพิมพ์เซอร์เบียและสมาคมชาตินิยมต่างๆ ส่วนแต่แนะนำให้ใช้วิธีการรุนแรงต่อต้านราชวงศ์ฮับสบูร์ก เหตุการณ์นี้สร้างความตระหนักให้แก่ความเห็นของสาธารณชนทั่วทั้งยุโรป ความเห็นใจออสเตรียและการประณามเซอร์เบียขยายไปทั่ว แม้กระทั่งรัสเซียซึ่งเป็นผู้คุ้มครองเซอร์เบียก็ประณามการสังหารสมาชิกของราชวงศ์ที่ปกครองยุโรป ออสเตรียตระหนักดีว่าตนมีโอกาสนับว่าอันงามที่จะจัดการกับเซอร์เบียและยุติการยุ่งให้ต่อต้านราชวงศ์ฮับสบูร์กในเบลเกรด ยิ่งกว่านั้น ผลของสงครามบอสเนียนได้ทำความเสียหายให้แก่เกียรติภูมิของออสเตรียในยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ ถ้ารัฐบาลออสเตรียล้มเหลวในการทำการครั้งนี้ ฐานะมหาอำนาจของออสเตรีย-ฮังการี ก็จะหมดสิ้นไป การพิจารณาในแง่นี้ทำให้เคานต์เลโอโพลด์ ฟอน เบอร์ช-โทลด์ (Count Leopold von Berchtold) เสนาบดีว่าการต่างประเทศของออสเตรีย-ฮังการีเตรียมวางแผนที่จะทำสงครามระดับภูมิภาค (local war) ต่อต้านเซอร์เบีย รัฐบาลออสเตรีย-ฮังการีพิจารณาที่จะยุบเซอร์เบีย โดยแบ่งตอนใต้ของเซอร์เบียให้กับกรีซและบัลแกเรีย ส่วนออสเตรียจะบริหารส่วนทางตอนเหนือโดยไม่ผนวกเข้ากับจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี³⁵

ถ้าออสเตรีย-ฮังการีตัดสินใจในการทำสงครามทันที มหาอำนาจประเทศอื่นๆ ก็คงจะจำกัดตนเองเพียงแต่การประท้วง และอาจมีการเรียกประชุมเพื่อจัดการเรื่องข้อขัดแย้ง ซึ่งกว่าจะถึงขั้นตอนนั้นออสเตรียก็คงสามารถยึดครองเบลเกรดได้แล้ว และจะอยู่ในฐานะต่อรองที่ได้เปรียบ แต่รัฐบาลออสเตรียพลาดโอกาสอันเหมาะสมเพราะความล่าช้า กองทัพบุกใช้เวลาหลายสัปดาห์ในการเตรียมตัว แม้แต่แต่เพียงการทำสงครามกับเซอร์เบีย ในขณะที่เดียวกัน รัฐบาลออสเตรียก็ปรึกษากับเบอร์ลินเพื่อแสวงหาการสนับสนุนทางการทูตซึ่งเคยเป็นประโยชน์มาแล้วเมื่อเกิดวิกฤตการณ์โบสเนีย คนผู้แทนของออสเตรีย-ฮังการีเดินทางถึงเบอร์ลินในวันที่ 5 กรกฎาคม เพื่อเจรจากับจักรพรรดิวิลเลียมที่ 1 และอัครมหาเสนาบดีเทโอบัลด์ ฟอน เบธมันน์ - ฮอลเวก (Theobald von Bethmann Hollweg) วิลเลียมทรงรับรองกับคณะผู้แทนว่าเยอรมนีจะให้การสนับสนุนออสเตรีย-ฮังการีอย่างเต็มที่ และพระองค์แนะนำให้ออสเตรียรีบฉวยโอกาสอันเหมาะสมนี้ ทั้งจักรพรรดิและอัครมหาเสนาบดีของเยอรมนีเชื่อว่าความลังเลใจของออสเตรียจะสร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่เกียรติภูมิที่เริ่มเสื่อมของจักรวรรดิในคาบสมุทรบอลข่านอันจะนำไปสู่ความอ่อนแอของพันธมิตรที่มั่นคงของเยอรมนีในการให้การสนับสนุนครั้งนี้ รัฐบาลเยอรมันสรุปว่าการใช้กำลังทหารลงโทษเซอร์เบียควรจะได้รับพิจารณา แต่ฝ่ายเยอรมันก็สรุปว่าออสเตรียควรกระทำการด้วยความรวดเร็วและสงครามควรจะได้รับควบคุมให้เป็นการขัดแย้งกันระดับภูมิภาคระหว่างออสเตรีย-ฮังการีและเซอร์เบีย³⁶

ผู้แทนออสเตรียเดินทางกลับเวียนนาด้วยสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าเช็คที่ผู้สั่งจ่ายลงนามแล้วแต่ให้กรอกตัวเลขเอาเอง "blank check" จากรัฐบาลเยอรมัน³⁷ แต่รัฐบาลออสเตรีย-ฮังการีพบกับความล่าช้าในการนำมันมาใช้ เวลาผ่านไปอีก 1 สัปดาห์ เพื่อใช้ในการลดการต่อต้านของสตีเฟน ทิสซา (Stephen Tisza) นายกรัฐมนตรีฮังการี ทิสซาคัดค้านปฏิบัติการทางทหารซึ่งมีแต่จะเพิ่มชาวสลาฟและปัญหาให้แก่จักรวรรดิมากขึ้น นอกจากนี้เขายังเกลียดสงครามและหวังที่จะหาทางเอาชนะเซอร์เบียด้วยวิธีการทูตมากกว่าการทหาร แต่ในที่สุดเขาก็ผ่อนปรนต่อข้อเสนอที่จะให้มีการยื่นคำขาดกับเซอร์เบีย โดยได้รับสัญญาจากเบอร์ช-โพลด์ว่าจะไม่มีการผนวกดินแดนเซอร์เบีย แม้แต่นิวเดียวเข้ากับจักรวรรดิ นอกจากนี้ออสเตรียยังใช้เวลาเพิ่มขึ้นอีกในการสอบสวนการสมรู้ร่วมคิดของเซอร์เบียในการลอบสังหารรัชทายาทบัลลังก์ออสเตรีย-ฮังการี³⁸

เมื่อถึงเวลานี้ โอกาสอันงามสำหรับการลงโทษเซอร์เบียก็ผ่านพ้นไป ทิศนะของฝ่ายตรงข้ามออสเตรียเริ่มแข็งแกร่งขึ้น สถานการณ์แบบเดียวกันกับที่เกิดขึ้นที่บอสเนียที่เยอรมนีและออสเตรียได้บังคับให้มหาอำนาจตะวันตกยอมรับการผนวกบอสเนียนั้นยากที่จะเกิดขึ้นอีก รัสเซียฟื้นตัวจากผลของความพ่ายแพ้ในสงครามกับญี่ปุ่นและเตรียมวางท่าที่เป็นฝ่ายรุกมากกว่าแต่ก่อน รัฐบาลรัสเซียเตือนออสเตรียว่ารัสเซียจะไม่อดทนต่อการย่ำยีเซอร์เบียและจะต่อต้านมาตรการทางทหารใดๆ ที่นำมาใช้กับเซอร์เบีย เบื้องหลังการตักเตือนของรัสเซียคือความเชื่อมั่นของเสนาบดีว่าการต่างประเทศซาซโนฟ (Sazonov) ของรัสเซียว่าเขาสามารถฟังการสนับสนุนของอังกฤษและฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ครั้งนี้ นับตั้งแต่ ค.ศ. 1912 มาแล้วที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้กระชับความสัมพันธ์กับรัสเซีย และทั้งประธานาธิบดีเรย์มอนด์ ปวงกาเร (Raymond Poincaré) และนายกรัฐมนตรีเรเน วิเวียนี (René Viviani) ของฝรั่งเศสซึ่งกำลังเยือนรัสเซียอย่างเป็นทางการก็ได้เตือนออสเตรียอย่างแจ่มชัดว่าฝรั่งเศสเป็นพันธมิตรที่แน่นแฟ้นของรัสเซีย

แต่ทิศนะที่แข็งแกร่งทั้งของรัสเซียและฝรั่งเศสมีผลน้อยมากต่อเวียนนา เบอรัชโกลด์เตรียมยื่นคำขาดที่มีความแข็งแกร่งให้แก่เซอร์เบีย แต่เขาต้องเวลาการยื่นคำขาดจนกระทั่งปวงกาเรและวิเวียนีเสร็จสิ้นการเยือนรัสเซียและอยู่ในระหว่างเดินทางกลับฝรั่งเศส ฝ่ายออสเตรียหวังว่าจะได้ประโยชน์จากความไม่สะดวกในการติดต่อระหว่างผู้นำรัฐบาลฝรั่งเศสซึ่งกำลังเดินทางกลางทะเลและฝ่ายรัสเซีย³⁸

รัฐบาลออสเตรีย-ฮังการี ได้ยื่นคำขาดที่มีความรุนแรงมากให้แก่เซอร์เบีย เยอรมนีสนับสนุนให้ออสเตรีย-ฮังการี ดำเนินการขั้นเด็ดขาดกับเซอร์เบีย รัสเซียได้เรียกกระทมพลใหญ่ในวันเดียวกัน เยอรมนีจึงเรียกกระทมพลใหญ่และเรียกร้องให้ออสเตรีย-ฮังการี กระทำเช่นนี้เดียวกัน เยอรมนียื่นคำขาดให้รัสเซียหยุดการระดมพล แต่เมื่อไม่ได้รับคำตอบที่น่าพอใจ จึงประกาศสงครามกับรัสเซียในวันที่ 1 สิงหาคม และอีก 2 วันต่อมา เยอรมนีก็ประกาศสงครามต่อฝรั่งเศส ดังนั้นสงครามโลกครั้งที่ 1 จึงเริ่มขึ้นและเท่ากับยุโรปได้ปิดฉากความรุ่งเรืองและความเป็นผู้นำโลกของตนด้วยสงครามที่เกิดจากข้อขัดแย้งระหว่างประเทศที่สะสมกันมานานร่วมศตวรรษนั่นเอง

ในวันที่ 2 สิงหาคม เยอรมนีบุกลักซ์เซมเบิร์ก (Luxembourg) และในเย็นวันเดียวกันนั้นเอง เอกอัครราชทูตเยอรมันได้ยื่นสารต่อกระทรวงการต่างประเทศเบลเยียมเรียกร้องการยินยอมให้กองทัพเยอรมันเดินทัพผ่านดินแดนเบลเยียม โดยเบลเยียมจะต้องตอบภาย

ในเวลา 12 ชั่วโมง ถ้าเบลเยียมขัดขืน รัฐบาลเยอรมันจะถือว่าเบลเยียมเป็นศัตรู ในวันรุ่งขึ้น รัฐบาลเบลเยียมปฏิเสธข้อเรียกร้องของเยอรมันและขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจอื่นๆ ซึ่งเคยค้าประกันความเป็นกลางของเบลเยียมใน ค.ศ. 1839 แต่กองทัพเยอรมันได้บุกโจมตี เบลเยียมตลอดเส้นทางที่ถูกวางแผนไว้โดยซลึฟเฟ่นและคณะเสนาธิการเยอรมันตั้งแต่ ค.ศ. 1905 และโดยการใช้ข้ออ้างว่าเครื่องบินฝรั่งเศสทิ้งระเบิดนูเรมแบร์ก (Nuremberg) ของ เยอรมนี รัฐบาลเยอรมันจึงประกาศสงครามต่อฝรั่งเศสในวันที่ 3 สิงหาคม ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่กี่ชั่วโมง รัฐบาลฝรั่งเศสได้สนองตอบพันธกรณีด้านพันธมิตรกับรัสเซียด้วยการประกาศ สงครามต่อเยอรมนี⁴⁰

ยังคงเหลือแต่อังกฤษซึ่งอยู่นอกเหนือความวุ่นวายโกลาหลของยุโรป แต่ก็เป็นไปได้ ไม่นานนัก เซอร์เอ็ดเวิร์ด เกรย์ (Sir Edward Grey) รัฐมนตรีว่าการการต่างประเทศของ อังกฤษยังหวังจนถึงวินาทีสุดท้ายว่าอังกฤษจะสามารถจัดการเรื่องการตกลงเจรจา ทำที่ของ เขาทำให้เกิดความเคลือบแคลงในปารีสว่าอังกฤษจะช่วยเหลือฝรั่งเศสหรือไม่ในกรณีที่ฝ่าย หลังถูกเยอรมนีโจมตี เบชมันน์ ฮอลเวก อัครมหาเสนาบดีเยอรมันก็หวังจะให้อังกฤษวางตัว เป็นกลางเช่นกัน และแม้แต่สมาชิกคณะรัฐมนตรีอังกฤษเองก็ไม่แน่ใจต่อขอบเขตพันธะ ของอังกฤษในการช่วยเหลือฝรั่งเศส แต่การที่เยอรมนีละเมิดความเป็นกลางของเบลเยียม ทำลายดุลของความเป็นกลางของอังกฤษโดยสิ้นเชิง ทางลอนดอนได้ยื่นคำขาดแก่เบอร์ลิน ว่าเยอรมนีจะต้องถอนตัวออกจากเบลเยียมภายในเวลา 5 ชั่วโมง เมื่อคำขาดนี้ถูกปฏิเสธ ในวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1914 รัฐบาลอังกฤษจึงประกาศสงครามต่อเยอรมนี

การสิ้นสุดภาพลวงตา

เมื่อยุโรปกระโจนเข้าสู่สงครามในฤดูร้อน ค.ศ. 1914 นั้น น้อยคนนักที่จะคาดการณ์ ถึงความทุกข์ยากลำบากที่รออยู่เบื้องหน้า มีแต่บางคนเท่านั้นที่ความคิดไกลพอที่จะมองเห็นว่าอะไรจะเกิดขึ้น เอกอัครราชทูตเยอรมันประจำรัสเซียรำให้ในขณะที่ยื่นคำประกาศ สงครามของเยอรมนีต่อรัสเซียให้กับซาไซนอฟ และเซอร์เอ็ดเวิร์ด เกรย์ กล่าวคำพูดที่มีชื่อเสียงที่สุดของเขาว่า "ตะเกียงดับทั่วยุโรป เราจะไม่เห็นมันถูกจุดขึ้นอีกในชั่วชีวิตของเรา" (The lamps are going out all over Europe : we shall not see them lit again in our lifetime)⁴¹ แต่มวลชนชาวยุโรปส่วนใหญ่ตกอยู่ในอารมณ์ดูเด็ดและต้องการเสียงภัยเมื่อถูกเกณฑ์เข้า ทำหน้าที่ด้านทหาร พวกเขาเข้าสู่สงครามด้วยวิญญานและจิตใจที่รื่นเริง ผู้ชนหลังไหลสู่ ถนนต่างๆ ของเมืองหลวงทั่วยุโรป ต่างร้องเพลงรักชาติและให้ร้องเพื่อต้อนรับชัยชนะ คู่

สงครามทั้งสองฝ่ายต่างคิดว่าจะได้รับชัยชนะในสงครามอย่างรวดเร็ว อย่างน้อยก็ตอนสิ้น ค.ศ. 1914 นั่นเอง

เป็นเวลาพร้อมเดือนที่สงครามดำเนินไปตามตาราง อย่างน้อยก็ตามการวางแผนของ ฝ่ายเยอรมัน กองทัพเยอรมันบุกผ่านเบลเยียมเข้าสู่ฝรั่งเศสและมุ่งปารีส แต่แล้วแผนการก็ ไม่เป็นไปดังที่วางไว้ และความเข้าใจผิดของคนส่วนใหญ่ที่ว่าสงครามจะสิ้นสุดลงในระยะสั้น นั้นก็พิสูจน์ได้ว่าผิดพลาด แผนการทางทหารของเยอรมันอยู่เหนือความสามารถของกองทัพ บก นอกเขตปารีส กองทัพเยอรมันซึ่งเดินทางเป็นระยะไกลผ่านเบลเยียมและตอนเหนือ ของฝรั่งเศสได้หยุดชะงักการบุกเพื่อรวบรวมพล ในขณะเดียวกัน กองทัพฝรั่งเศสซึ่งฟื้นตัว จากความพ่ายแพ้ในระยะแรกและได้รับความช่วยเหลือจากกองทหารอังกฤษก็เริ่มโจมตีโต้-ตอบและหยุดยั้งการบุกทางด้านยุโรปตะวันตกของเยอรมนีได้ และสงครามก็ยืดเยื้อต่อไป

ภาพลวงตาที่ว่าสงครามคือความรุ่งโรจน์ก็ได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นการเข้าใจผิดเช่น กัน ค.ศ. 1914 จะเป็นปีสุดท้ายที่ยุโรปประกาศสงครามด้วยการโหมร้องแสดงความยินดี สงครามไม่ได้นำชัยชนะที่รวดเร็วและรุ่งโรจน์มาให้ ในขณะเดียวกันมันก็ไม่ได้ทำให้เกิดการ ปฏิวัติในทันทีทันใดหรือนำไปสู่การล้มละลายทางเศรษฐกิจดังที่พวกสังคมนิยมหัวรุนแรง พยายามไว้ ทั้งผู้ที่ใฝ่สันติและนักสังคมนิยมแบบปฏิวัติได้คาดคะเนความสามารถของรัฐบาล ในการจัดการบริหารประเทศในยามสงครามต่ำเกินไป น้อยคนนักที่จะคาดการณ์ได้ว่าความ สามารถด้านอุตสาหกรรมและวิทยาการก้าวหน้าของยุโรปสามารถเปลี่ยนไปใช้เพื่อจุดมุ่ง-หมายในการทำลายล้างได้ หรือชัยชนะในอนาคตจะถูกจํานองไว้กับการเสียสละชีวิตมนุษย์ และพลังทางด้านวัตถุอย่างใหญ่หลวงเช่นที่ปรากฏในสงครามโลกครั้งที่ 1

เชิงอรรถบทที่ 6

- 1 René Albrecht - Carrié, A Diplomatic History of Europe Since the Congress of Vienna, revised ed. (New York : Harper & Row, Publishers, 1973), pp.164-165.
- 2 Ibid.
- 3 David Thomson, Europe Since Napoleon, (Middlesex : Penguin Books Ltd., 1976).
- 4 Gordon A. Craig, Germany 1866 - 1945. (Oxford : Clarendon Press, 1978), pp. 108-109.
- 5 David Thomson, Europe Since Napoleon, p. 462.
- 6 Ibid., pp. 463-464.
- 7 สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์. "Berlin, Congress of : การประชุมใหญ่แห่งเบอร์ลิน" ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป เล่ม 1 อักษร A-B แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 161.
- 8 เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.
- 9 เรื่องเดียวกัน
- 10 David Thomson, Europe Since Napoleon, pp. 468-469.
- 11 Ibid., p. 469.
- 12 Ibid., pp. 469-470.
- 13 สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์, "Berlin - Baghdad Railway : ทางรถไฟเบอร์ลิน - แบกแดด" ในสารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป เล่ม 1 อักษร A-B แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 162-163.
- 14 Concise Dictionary of World History. (New York : Macmillan Publishing Co., Inc., 1983), p. 189.
- 15 David Thomson, Europe Since Napoleon, p. 471.
- 16 Ibid., p. 472.
- 17 René Allbrecht - Carrie, A Diplomatic History of Europe Since the Congress of Vienna, p. 263.

- 18 Ibid., pp. 264 - 265.
- 19 Gordon A. Craig, Germany 1866 - 1945, pp. 322-323.
- 20 David Thomson, Europe Since Napoleon, p. 473.
- 21 Ibid., pp. 473-474.
- 22 Ibid., p. 474.
- 23 Ibid., pp. 475-476.
- 24 J. Kim Munholland, Origins of Contemporary Europe 1890 - 1914, (New York : Hartcourt, Brace & World, Inc., 1970), pp. 335-336.
- 25 Ibid., pp. 336-337.
- 26 Ibid., pp. 337-338
- 27 Ibid., pp. 338-340.
- 28 Oron J. Hale, The Great Illusion 1900 - 1914 (New York : Harper Torchbooks, 1971), pp. 280-281.
- 29 Ibid., p. 256.
- 30 Carlton J.H. Hayes, A Generation of Materialism 1871 - 1900 (New York : Harper Torchbooks, 1941), pp. 238-241.
- 31 Oron J. Hale, The Great Illusion 1900 - 1914, pp. 240-249.
- 32 Felix Gilbert, The End of the European Era, 1890 to the Present, 2nd ed. (New York : W.W.Norton & Company, Inc., 1979), pp. 110-111.
- 33 Oron J. Hale, The Great Illusion 1900 - 1914, pp. 240-249.
- 34 Ibid., p. 249.
- 35 J. Kim Munholland, Origins of Contemporary Europe 1890 - 1914, pp. 345-346.
- 36 Ibid., p. 346.
- 37 Oron J. Hale, The Great Illusion 1900 - 1914, pp. 295-296.
- 38 J. Kim Munholland, Origins of Contemporary Europe 1890 - 1914, p. 346.
- 39 Ibid., p. 347.
- 40 Ibid., p. 351.
- 41 Ibid., p. 352.